

Meten en Monitoren van de Kwaliteit
in de Kinderopvang van baby's en peuters

DEELRAPPORT 2

HET INSTRUMENTARIUM VAN DE WETENSCHAPPELIJKE NULMETING

MeMoQ is een samenwerking tussen
de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek UGent
Prof. Michel Vandenbroeck
en het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs KU Leuven
Prof. Ferre Laevers

in opdracht van **Kind & Gezin**

Colofon

MeMoQ (Meten en Monitoren van de kwaliteit in de kinderopvang van baby's en peuters) is een onderzoeksproject in opdracht van Kind en Gezin.

MeMoQ is een samenwerking tussen de Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek van de Universiteit Gent en het Expertisecentrum Ervaringsgericht Onderwijs KU Leuven.

Projectleiders: Prof. Michel Vandenbroeck (UGent) en Prof. Ferre Laevers (KU Leuven)

Onderzoekers: Mieke Daems (KU Leuven), Bart Declercq (KU Leuven), Hester Hulpia (UGent), Jeroen Janssen (UGent), Charlotte Van Cleynenbreugel (KU Leuven).

Advies inzake data-analyse: dr. Evelien Buyse (KU Leuven), Prof Yves Rosseel, (UGent), Dr.Pauline Slot (Universiteit Utrecht).

MeMoQ bestaat uit volgende deelonderzoeken:

- Het uitwerken van een pedagogisch raamwerk voor de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Het ontwikkelen van een instrumentarium voor de wetenschappelijke meting van de pedagogische kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Een wetenschappelijke nulmeting bij een representatieve steekproef uit de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters
- Het ontwikkelen van een monitoring-instrument voor de pedagogische kwaliteit voor Zorginspectie
- Het ontwikkelen van een zelfevaluatie-instrument over pedagogische kwaliteit dat ook gebruikt kan worden voor pedagogische coaching.

Er zijn 16 deelrapporten die deel uitmaken van de rapportage over MeMoQ.

1. Pedagogische raamwerk
2. Het instrumentarium van de wetenschappelijke nulmeting
3. Handleiding bij de wetenschappelijke nulmeting
4. Methodologie van het monitoring-instrument
5. Monitoring instrument
6. Methodologie van het zelfevaluatie-instrument
7. Zelfevaluatie-instrument
8. Methodologie van de wetenschappelijke nulmeting
9. Welbevinden en betrokkenheid in de wetenschappelijke nulmeting
10. Emotionele en educatieve ondersteuning in de wetenschappelijke nulmeting
11. Omgeving in de wetenschappelijke nulmeting
12. De contextbevraging in de wetenschappelijke nulmeting
13. De ouderbevraging in de wetenschappelijke nulmeting
14. Samenvatting van de resultaten van de wetenschappelijke nulmeting
15. Normering
16. Technische bijlage

Dit rapport is het tweede deelrapport en beschrijft het instrumentarium dat gebruikt is voor de wetenschappelijke nulmeting van de pedagogische kwaliteit van de Vlaamse kinderopvang van baby's en peuters. Voor verdere informatie over de gehanteerde methodologie verwijzen we naar Deelrapport 3 en 8.

© 2016 Kind en Gezin – UGent – KU Leuven

Citeren uit dit rapport kan, mits correcte bronvermelding:

Hulpia, H., Daems, M., Declercq, B., Van Cleynenbreugel, C.; Janssen, J., Vandenbroeck, M., & Laevers, F. (2016). *MeMoQ Deelrapport 2. Het instrumentarium van de wetenschappelijke nulmeting*. Brussel – Gent – Leuven: Kind en Gezin – UGent – KU Leuven.

Inhoud

1. Theoretische situering.....	4
2. Het ontwerpproces.....	10
2.1. Timing.....	10
2.2. In overleg.....	10
Stuurgroep.....	10
Klankbordgroep.....	10
Interne klankbordgroep.....	11
2.3. Testfase.....	12
Opzet testfase.....	12
Expertenpanel ter controle van inhoudelijke validiteit.....	13
Conclusies voor herwerking uit testfase en expertenpanel.....	13
3. De observatie-instrumenten.....	15
3.1. Welbevinden en betrokkenheid.....	15
Verantwoording.....	15
Beschrijving.....	15
Gebruik: observatie en beoordeling van welbevinden en betrokkenheid.....	16
Psychometrische kwaliteit.....	17
3.2. CLASS®: Emotionele en educatieve ondersteuning.....	19
Verantwoording.....	19
Beschrijving.....	19
Psychometrische kwaliteit.....	22
3.3. MeMoQ-omgevingsschalen.....	26
Verantwoording.....	26
Beschrijving.....	26
Gebruik.....	29
Psychometrische kwaliteit.....	29
Factorstructuur.....	32
Optimalisering MeMoQ-omgevingsschalen na de testfase.....	33
4. Contextvragenlijst.....	34
4.1. Verantwoording van de contextvragenlijst.....	34
4.2. Beschrijving van de contextvragenlijst.....	34
5. Oudervragenlijst.....	36
5.1. Verantwoording van de oudervragenlijst.....	36
5.2. Beschrijving van de oudervragenlijst.....	36
5.3. Gebruik van de oudervragenlijst.....	37
6. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek.....	38
7. Bijlagen.....	40
7.1. Zoektocht naar een factorstructuur voor CLASS.....	40
7.2. Factorstructuur voor de beoordelingsschalen (Onderdeel 1, MeMoQ- Omgevingsschalen).....	43

Lijst met Tabellen

Tabel 1. De steekproef van de testfase	12
Tabel 2. Overzicht van aantal weigeringen in de testfase, per voorzieningstype	12
Tabel 3. Verzamelde data in de testfase.....	13
Tabel 4. Overeenstemming tussen observator 1 en 2 (44 leefgroepen, 709 scores).....	17
Tabel 5. Resultaten voor gemiddelde per observatiecyclus in nulmeting	18
Tabel 6. Opbouw van CLASS Infant	20
Tabel 7. Opbouw van CLASS Toddler.....	20
Tabel 8. Gegevens die tijdens CLASS cyclus werden genoteerd.....	22
Tabel 9. MeMoQ factorstructuur van CLASS Infant en CLASS Toddler.....	25
Tabel 10. Opbouw van de Beoordelingsschalen (Onderdeel 1, MeMoQ-Omgevingsschalen) ..	27
Tabel 11. Opbouw van de Activiteitenlijst (Onderdeel 2, MeMoQ-Omgevingsschalen)	28
Tabel 12. Gemiddelde en SD van de scores van de MeMoQ-omgevingsschalen)	30
Tabel 13. Vergelijking van beide observatoren voor MeMoQ-omgevingsschalen: testfase	31
Tabel 14. Vergelijking van beide observatoren voor MeMoQ-omgevingsschalen: nulmeting	31
Tabel 15. Vergelijking tussen beide observatoren voor de activiteitenlijst: nulmeting	32
Tabel 16. Inhoud van de contextvragenlijst.....	35
Tabel 17. Inhoud van de oudervragenlijst.....	37
Tabel 18. Model Fit voor CLASS infant (N= 657).....	40
Tabel 19. Factorladingen bij best passende model.....	40
Tabel 20. Model Fit voor CLASS Toddler (N= 919)	41
Tabel 21. Factorladingen bij best passende model.....	42
Tabel 22. Proportie verklaarde variantie op basis van vier factoren.....	43
Tabel 23. Structuurmatrix voor vier factoren	43

Lijst met Figuren

Figuur 1. Theoretisch schema van kwaliteitskenmerken	6
Figuur 2. Schema van het instrumentarium	9
Figuur 3. Timing van instrumentarium tot nulmeting	10
Figuur 4. Organogram van betrokken partners bij het ontwerpen van het instrumentarium	11
Figuur 5. MeMoQ-observatieformulier voor welbevinden en betrokkenheid	16
Figuur 6. Versie van Class, gekoppeld aan leeftijd	19

1. Theoretische situering

Het *pedagogische raamwerk voor kinderopvang van baby's en peuters* is een visietekst op wat we in Vlaanderen verstaan onder pedagogische kwaliteit. Het raamwerk beschrijft een *visie*, expliciteert de *waarden* van waaruit de opvatting over kwaliteit vertrekt en de *opdrachten* die de kinderopvang van baby's en peuters vervult ten aanzien van de kinderen, de ouders en de samenleving.

Het spreekt vanzelf dat we het pedagogische raamwerk niet zomaar één-op-één kunnen omzetten naar een *meting* van de pedagogische kwaliteit. Immers, niet alles wat belangrijk is in een visietekst, is ook meetbaar.

Hoe internationaal pedagogische kwaliteit wordt gemeten, is overigens verre van eenduidig. Zoals in het vooronderzoek¹ is aangegeven, kan het gaan over verschillende onderscheiden perspectieven, met name input, proces en output:

- Input - structurele kwaliteitskenmerken: de kenmerken van de opvoeders, de kinderen en de setting die een impact hebben op de kwaliteit (zoals financiering, omringingsgraad, opleiding van medewerkers, overleg met ouders en dergelijke).
- Proces - proceskenmerken: de kwaliteit van de feitelijke ervaringen die kinderen opdoen in hun interacties met de sociale en materiële omgeving (welbevinden en betrokkenheid van de kinderen, interacties met de kinderbegeleiders, variatie aan activiteiten, ...).
- Output - ontwikkeling van kinderen: taalontwikkeling, cognitieve ontwikkeling, socio-emotionele vaardigheden, tevredenheid van ouders,...

Conform de besluiten uit het vooronderzoek is er in MeMoQ voor gekozen om de nadruk te leggen op het meten van de *proceskwaliteit*. Daar zijn vele redenen voor. Het gaat om de kern van de pedagogische kwaliteit: wat kinderen daadwerkelijk ervaren en wat daar rechtstreeks een invloed op uitoefent.

Bovendien zijn er allerlei bezwaren tegen een te enge focus op de twee andere perspectieven:

- Internationaal meta-onderzoek toont dat er geen eenduidige relatie is tussen structurele kwaliteitskenmerken en proceskwaliteit². Het is dus niet zo dat als je de structurele kwaliteit in kaart brengt, je ook een duidelijk idee hebt van de ervaringen van kinderen. In de wetenschappelijke nulmeting nemen we de structurele kwaliteitskenmerken wel mee om voor de Vlaamse situatie de relatie met de proceskwaliteit te kunnen nagaan. We beschouwen de structurele kwaliteitskenmerken echter niet als de kern van pedagogische kwaliteit, maar als "onafhankelijke variabelen" die de proceskwaliteit al dan niet beïnvloeden.
- Ook tegen het meten van de ontwikkeling van jonge kinderen zijn internationaal heel wat bezwaren. De ontwikkeling van kinderen kan immers nooit louter als het product van de kwaliteit van de kinderopvang gezien worden. Bovendien mag de functie van de kinderopvang niet beperkt worden tot het stimuleren van de ontwikkeling van kinderen³.

Het pedagogische raamwerk voor de kinderopvang van baby's en peuters specificeert ook dat de kinderopvang belangrijke functies vervult naar de ouders. Daarom zal een kwaliteitsmeting ook altijd het perspectief van de ouders moeten bevatten.

¹ Vandenbroeck, M., Laevers, F., Declercq, B., & De Droogh, L. (2011). *Vooronderzoek in functie van de ontwikkeling van een instrument voor het meten van de pedagogische kwaliteit in de voorschoolse kinderopvang. Eindrapport*. Gent - Leuven: UGent - ECEGO.

² Slot, P., Lerkkanen, M.-K., & Leseman, P. (2016). *The relations between structural quality and process quality in European early childhood education and care provisions: Secondary analyses of large scale studies in five countries*. Utrecht: Utrecht University - CARE project.

³ Moss, P., Dahlberg, G., Grieshaber, S., Mantovani, S., May, H., Pence, A., Vandenbroeck, M. (2016). The Organisation for Economic Co-operation and Development's International Early Learning Study: Opening for debate and contestation. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 17(3), 343-351.

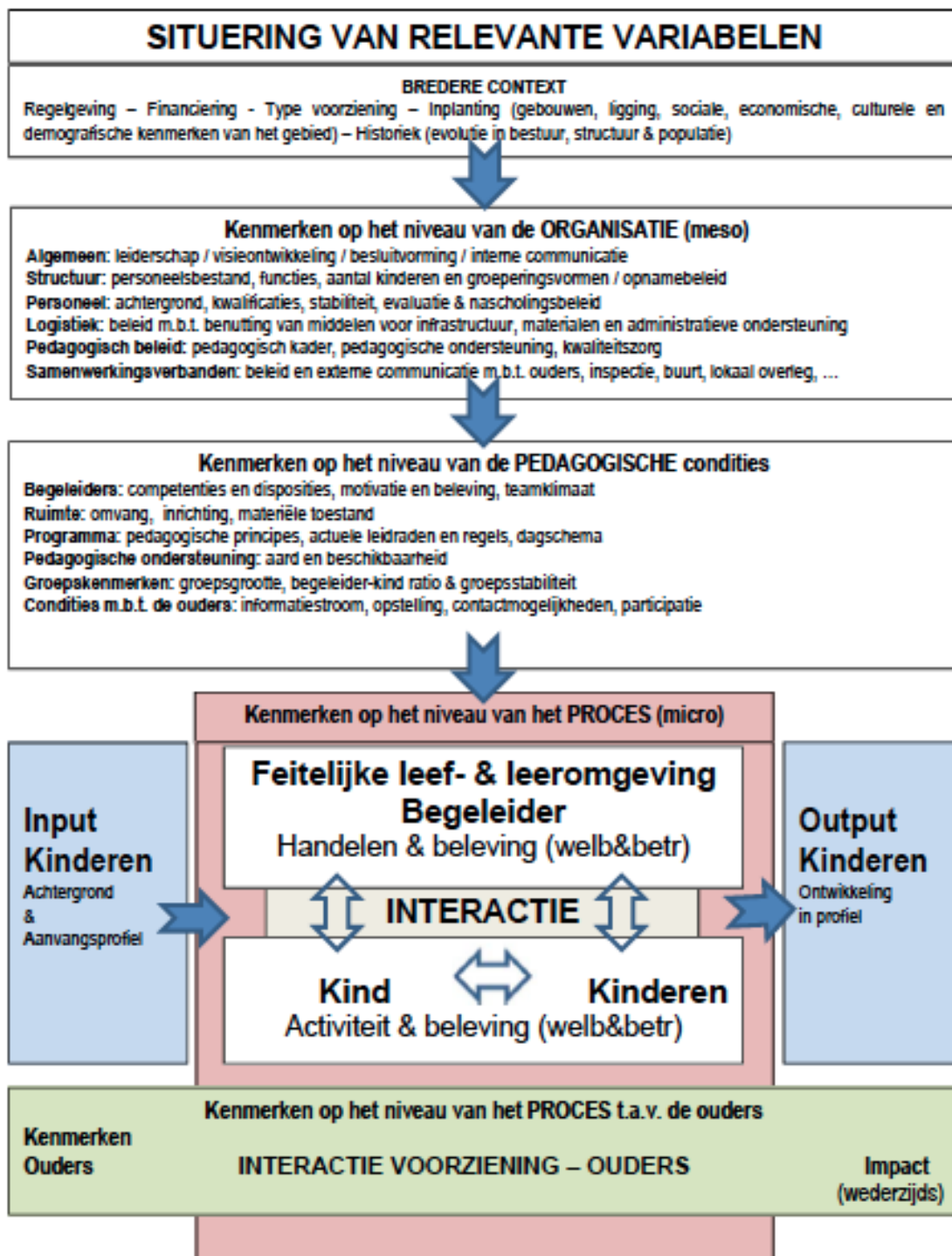
Daaruit volgt dat we in de wetenschappelijke nulmeting van het MeMoQ-project volgende elementen in kaart brengen:

- Structurele contextfactoren die mogelijks een invloed kunnen hebben op de pedagogische kwaliteit;
- Essentiële aspecten van de proceskwaliteit;
- De visie en ervaringen van ouders.

Het theoretisch kader dat hierbij de leidraad vormt, kan met het volgende schema worden meegegeven⁴.

⁴ Besproken op de klankbordgroep van 12/11/2013

Figuur 1. Theoretisch schema van kwaliteitskenmerken

In de wetenschappelijke nulmeting ligt de focus op het gedeelte dat binnen de roze kader valt: de feitelijke leef- en leeromgeving met welbevinden en betrokkenheid, de interacties, de omgeving en de relatie met de ouders.

Het instrumentarium dat deze aspecten in kaart brengt, dient aan een aantal vereisten te voldoen:

- Wetenschappelijk betrouwbaar en valide zijn;
- Afgestemd zijn op internationale standaarden en in de mate van het mogelijke op bestaande internationaal gevalideerde instrumenten, om vergelijkbaarheid met andere landen mogelijk te maken;
- Afgestemd zijn op het pedagogische raamwerk;
- Afgestemd zijn op de realiteit van de Vlaamse en de Brusselse kinderopvang;
- Bruikbaar zijn in verschillende vormen van (gezins- en groepsgerichte) kinderopvang;
- Gericht zijn op variabelen die zowel het niveau van het proces (interactie en kindperspectief i.e. welbevinden en betrokkenheid), als van de pedagogische condities en van de opvanglocatie als organisatie bestrijken;
- Een uitdrukkelijke plaats geven aan de beleving en de betekenisverlening van de ouders en hun participatie aan de opvang;
- Rekening houden met sociale aspecten zoals de sociale functie en de diversiteit;
- Aandacht hebben voor een goed kosten/baten evenwicht met het oog op het periodiek meten van de kwaliteit.

Dat betekent dat er een evenwicht moet gezocht worden tussen internationale vergelijkbaarheid én aanpassing aan de lokale situatie, maar ook tussen efficiëntie (haalbaarheid) én effectiviteit (grondigheid). Daarenboven moet het wetenschappelijk instrumentarium om de pedagogische kwaliteit in de Vlaamse kinderopvang te meten toepasbaar zijn in zowel groeps- als gezinsopvang, wat weinig gebruikelijk is in internationaal onderzoek. Er zijn dan ook niet veel instrumenten beschikbaar die reeds in beide opvangvormen hun deugdelijkheid hebben bewezen.

In het eerder vernoemde vooronderzoek werd een vergelijkende studie gemaakt tussen verschillende bestaande onderzoeksinstrumenten. De resultaten uit die studie zijn ook besproken met de stuurgroep en de klankbordgroep (onder meer op 8/5/2014 en 19/9/2014).

De volgende gegevens worden benut in de MeMoQ-nulmeting (zie Figuur 2):

- *Context*. Het databestand van Kind & Gezin en een zelf geconstrueerde vragenlijst leveren gegevens op over de context: de brede context (bijvoorbeeld subsidiekenmerk⁵), de organisatiecontext (bijvoorbeeld schaalgrootte, wisseling van personeel, volwassen-kind-ratio) en de pedagogische condities (bijvoorbeeld teamvergaderingen, observaties).
- *Input van kinderen*. De contextvragenlijst levert ook informatie over de kenmerken van de kinderen (bijvoorbeeld thuistaal van de kinderen) die in de leefgroep opgevangen worden.
- *Proceskwaliteit*.

⁵ Subsidietrap wordt opgedeeld naar niet inkomenstarief (niet IKT) - wel inkomenstarief (IKT). De onderverdeling naar IKT/niet IKT is gebaseerd op het subsidiekenmerk van de opvanglocatie. Er zijn 4 subsidiekenmerken.

1. Geen: de opvanglocatie voldoet aan geen enkele subsidievoorwaarde.

2. Basis: de opvanglocatie voldoet enkel aan de voorwaarden voor een basissubsidie.

3. Enkel basis + inkomenstarief: de opvanglocatie voldoet zowel aan de voorwaarden voor de basissubsidie als de subsidie voor inkomenstarief, maar niet aan de voorwaarden van de plussubsidie. Kinderen die worden opgevangen in deze locatie betalen volgens het systeem inkomenstarief.

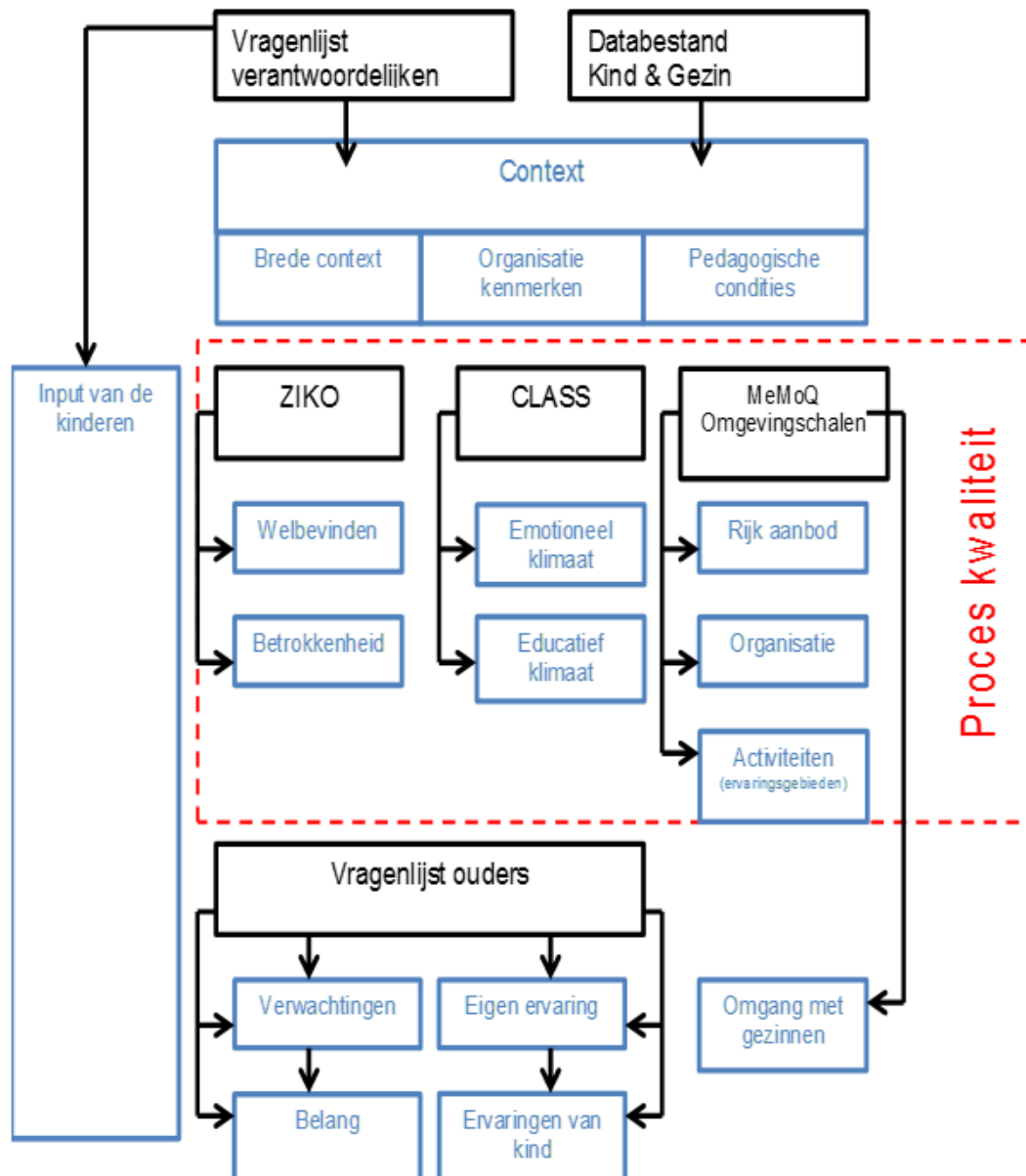
4. Basis + inkomenstarief + plussubsidie: de opvanglocatie voldoet zowel aan de voorwaarden voor de basissubsidie, de subsidie voor inkomenstarief en de plussubsidie. Kinderen die worden opgevangen in deze locatie betalen volgens het systeem inkomenstarief.

Het subsidiekenmerk van de locatie geeft aan aan welke subsidievoorwaarden de opvanglocatie voldoet. Het voldoen aan de subsidievoorwaarden betekent niet altijd dat de leefgroep hiervoor een subsidie ontvangt. Of een leefgroep hiervoor een subsidie krijgt, valt hier niet uit af te leiden.

- ZiKo levert informatie op over de ervaringen van kinderen. Het welbevinden en betrokkenheid wordt geobserveerd door vijf kinderen vier keer te observeren gedurende één minuut.
- CLASS levert informatie op over de interacties tussen kinderbegeleiders en kinderen, meer bepaald over de emotionele en de educatieve ondersteuning die ze realiseren. Vier keer gedurende 15 minuten worden de interacties in de leefgroep geobserveerd, waarna ongeveer 15 minuten tijd wordt besteed aan het scoren.
- De zelf geconstrueerde MeMoQ-omgevingsschalen, bestaande uit twee onderdelen, leveren informatie op over de kwaliteit van de leef- en leeromgeving (i.e. beoordelingsschalen, onderdeel 1) en de variatie aan activiteiten (i.e. activiteitenlijst, onderdeel 2). De activiteitenlijst wordt 3 keer ingevuld na de eerste CLASS-rondes. De Beoordelingsschalen wordt ingevuld op het einde van de observatie-voormiddag.
- *Ouders*. Een oudervragenlijst levert tenslotte informatie aan over o.a. de verwachtingen, ervaringen, tevredenheid en kwaliteitsbeoordelingen van ouders inzake de omgang van de opvang met hun kind en met henzelf.

De output van de kinderen (focus op ontwikkeling) valt buiten het bestek van dit onderzoek.

Figuur 2. Schema van het instrumentarium

2. Het ontwerpproces

2.1. Timing

Het ontwikkelen van het instrumentarium startte in maart 2014. Dit resulteerde in een proefinstrumentarium dat van november 2014 tot en met januari 2015 uitgetest is in een testfase. Het instrumentarium⁶ werd vervolgens herwerkt op basis van data-analyse, bevindingen van de onderzoekers en input van de stuurgroep en de klankbordgroep. Die herwerking liep van februari 2015 tot en met augustus 2015. De voorbereiding van de nulmeting startte in mei 2015 (m.n. afspraken rond en trekken van de steekproef). De eerste observaties van de nulmeting vonden plaats vanaf september 2015. De laatste observaties van de nulmeting waren in april 2016, gevolgd door een periode van data-input, -cleaning en -analyse.

Figuur 3. Timing van instrumentarium tot nulmeting

	Maart -mei 2014	Juni aug 2014	Sept- nov 2014	Dec- febr 2015	Maart -mei 2015	Juni- aug 2015	Sept- nov 2015	Dec- febr 2016	Maart -mei 2016	Juni- aug 2016	Sept- Dec 2016
Instrument-ontwikkeling											
Testfase											
Herwerking											
Voorbereiden nulmeting											
Observaties nulmeting											
Data-input											
Analyse											

2.2. In overleg

Het ontwikkelen van het instrumentarium gebeurde in nauw overleg met de stuurgroep en met de klankbordgroep. Die klankbordgroep vertegenwoordigt niet alleen belangrijke geledingen uit de sector van de kinderopvang, maar ook andere stakeholders.

Stuurgroep

De stuurgroep bestond uit:

- Opdrachtgever: Kind & Gezin: Diederik Vancoppenolle (voorzitter), Christele Van Nieuwenhuyzen, Els Pauels, Katleen Govaert, Veerle Van Assche, Martine Smets;
- Zorginspectie: Patrick Barbé, Mady Cochet;
- Onderzoeksteam: onderzoekers en promotoren van het MeMoQ-team.

Klankbordgroep

De klankbordgroep bestond uit een vertegenwoordiging van:

- Centrum voor volwassenenonderwijs Vormingsleergang voor Sociaal en Pedagogische Werk
- De Ster, kinderdagverblijf
- Femma
- Gemeenschapsonderwijs
- Gezinsbond
- Kind en Gezin
- Kinderrechtcoalitie

⁶ ZiKo en CLASS zijn internationaal gevalideerde instrumenten en kunnen dus niet herwerkt worden.

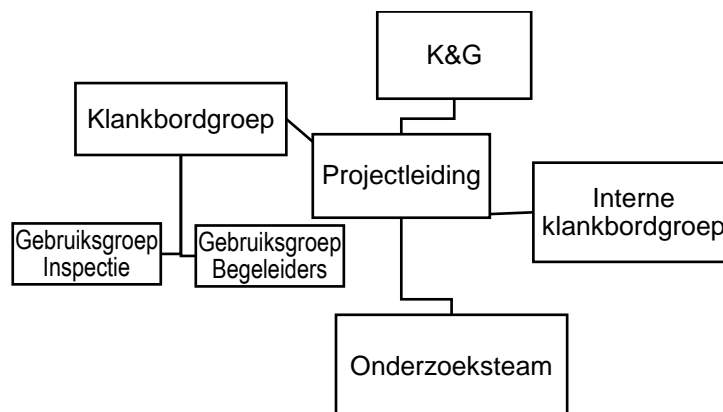
- Kinderrechtencommissariaat
- VoorZet
- Landelijke Kinderopvang
- Minderhedenforum
- Netwerk tegen armoede
- Onderwijs Steden en Gemeenten
- Overleg Hogescholen Pedagogie Jonge Kind
- Pietje Pek, kinderdagverblijf
- Pluralistisch Platform Jeugdzorg
- Provinciale Commissie Buitenschoolse Opvang Limburg
- Solidariteit voor het Gezin,
- Stad Gent, dienst Kinderopvang
- Thuishulp Reddie Teddy
- Unieko
- Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten
- Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen
- Vlaamse Diensten voor Opvanggezinnen
- Vlaamse Gemeenschapscommissie
- Vlaams Welzijnsverbond
- Vormingscentrum Opvoeding en Kinderopvang
- Vrij onderwijs
- Zorginspectie

Interne klankbordgroep

Naast de opdrachtgevers en de praktijk werden ook wetenschappelijke onderzoekers betrokken bij het opstellen van het instrumentarium. Er werd beroep gedaan op de expertise van dr. Evelien Buyse (KULeuven) en Prof. Dr. Yves Rosseel (UGent). Ook voor de data-analyse werd op hen beroep gedaan, evenals op dr. Pauline Slot (Universiteit Utrecht).

Onderstaand organogram (Figuur 4) illustreert de samenwerkingsverbanden die, net zoals voor de andere projectfasen in het MeMoQ-project, aan de basis liggen van het opstellen van het wetenschappelijk instrumentarium.

Figuur 4. Organogram van betrokken partners bij het ontwerpen van het instrumentarium

2.3. Testfase

Opzet testfase

Het volledige instrumentarium is uitgetest in een testfase (van november 2014 tot en met januari 2015) bij 120 leefgroepen. Doel van de testfase was het instrumentarium te testen naar bruikbaarheid en validiteit. Op basis van deze testfase werd het definitief instrumentarium voor de nulmeting geconstrueerd.

Hoewel de testfase geen representatieve steekproef vereist, wilden we toch een variatie in opvanglocaties (zowel inzake opvangvorm als opvangtype)⁷ bezoeken. Het wetenschappelijk instrumentarium moet immers bruikbaar en valide zijn in diverse contexten.

Tabel 1. De steekproef van de testfase

Voormalig opvangtype ⁸	# leefgroepen	# overlap	# opvanglocaties
EKDV	30	14	18
ZKDV	31	17	24
ZOO	29	6	29
AOO	30	11	30
TOTAAL	120	48	101

We voorzagen in de testfase ook voldoende overlap (in 48 leefgroepen, ofwel 40%). Het opzet van deze duo-bezoeken is de scores van beide observatoren met elkaar te vergelijken en na te gaan welke items eventueel tot uiteenlopende interpretaties aanleiding konden geven.

In totaal zijn in de testfase 101 verschillende leefgroepen bezocht. Om tot dat aantal te komen zijn er echter een heel stuk meer opvanglocaties gecontacteerd. In de testfase telden we een totaal van 60 weigeringen op 171 contactnames (35,1%). Tabel 2 geeft weer hoe de weigeringen zich verhouden tot de verschillende opvangvormen.

Tabel 2. Overzicht van aantal weigeringen in de testfase, per voorzieningstype

	EKDV	ZKDV	ZOO	AOO + DVO	TOTAAL
# Weigeringen	4	9	39	6 + 2	60
# Contactnamen	22	33	68	36 + 12	171
% Weigeringen	18.2%	27.3%	57.4%	16.7 + 16.7%	35.1%

De observaties in de testfase omvatten zowel voor- als namiddagobservaties.

In de voormiddagobservaties (64 leefgroepen waarvan 25 overlaps, ofwel 53,3%) testten de onderzoekers het gehele instrumentarium uit (namelijk CLASS, ZiKo, MeMoQ-omgevingsschalen, contextvragenlijst en vragenlijst voor ouders).

Tijdens de namiddagobservaties (56 units waarvan 23 overlaps, ofwel 46,6%) werden enkel de MeMoQ-omgevingsschalen, de context- en oudervragenlijst uitgetest⁹. Tabel 3 geeft een overzicht van de data die gedurende al deze observaties verzameld werden.

⁷ De testfase vond plaats in 2014-2015 en nam ook nog het onderscheid tussen zelfstandige opvanglocaties en erkende en gesubsidieerde opvanglocaties mee.

⁸ EKDV = erkend kinderdagverblijf, ZKDV = zelfstandig kinderdagverblijf, ZOO = zelfstandig onthaalouder, AOO = aangesloten onthaalouder, DVO = dienst voor onthaalouders

⁹ Aangezien ZiKo en CLASS internationaal gevalideerd zijn, dienden deze instrumenten an sich niet meer gevalideerd worden. Daarom werden deze niet in de namiddag 'uitgetest'

Tabel 3. Verzamelde data in de testfase

Instrumenten	Aantal	Cycli	
Observatie-instrument	CLASS Toddler	57	216
	CLASS Infant	7	28
	Omgevingsschalen (Beoordelingsschalen)	168	168
	Omgevingsschalen (Activiteitenlijst)	168	504
	Ziko: Welbevinden en betrokkenheid	92 ¹⁰	
Oudervragenlijsten	775		
Contextvragenlijsten	88		

Van de oudervragenlijsten werden twee verschillende versies uitgetest om na te gaan welke het beste zou discrimineren (zie verder). Daarenboven waren er verschillende vertalingen voor handen (Franstalig en Engelstalig). Ook is het Huis van het Nederlands ingeschakeld om feedback te geven op de oudervragenlijst. De respons rate was 58.5% (775/1325).

Voor de contextvragenlijsten was er 1 vragenlijst per leefgroep (ingevuld door de verantwoordelijke of de onthaalouder). De respons rate bedroeg 87.1% (88/101).

Expertenpanel ter controle van inhoudelijke validiteit

Na de testfase is, op 4 mei 2015, een eenmalig expertenpanel samen gebracht. Het doel ervan was om de beoordelingen met het wetenschappelijk instrumentarium (nl. Ziko, CLASS en MeMoQ-Omgevingsschalen) af te toetsen aan de van de inschatting van experten en praktijkmensen in Vlaanderen. Hiertoe werd een focusgroep georganiseerd waarbij een aantal videofragmenten en foto's uit de testfase getoond en besproken zijn. Bij de samenstelling van de expertenpanel is gestreefd naar een diverse vertegenwoordiging van de sector. De volgende organisaties maakten deel uit van het expertenpanel: Kind & Gezin, Zorginspectie, VBJK, redactielid van het tijdschrift KIDDO, de opleiding Pedagogie van het Jonge Kind, vertegenwoordiging van Pedagogische en Taalondersteunende Organisaties (PTO), organisatoren van kleinschalige kinderopvang, pedagogisch verantwoordelijke van een grootschalig kinderdagverblijf, een organisator van opvang in grootstedelijke context (met accent op diversiteit) en een expert inzake 'ouderbetrokkenheid'.

Conclusies voor herwerking uit testfase en expertenpanel

Respons rate verhogen

In de testfase werden we geconfronteerd met een groot aantal weigeringen. In onderling overleg met de klankbord- en stuurgroep gingen we daarom op zoek naar maatregelen om in de nulmeting een representatieve steekproef te bekomen en zodoende een realistisch beeld te krijgen van de kwaliteit in de Vlaamse kinderopvang. De belangrijkste getroffen maatregel ter bevordering van de respons was het versturen van een motivatiebrief vanuit het Departement Welzijn (Minister Vandeurzen) naar alle geselecteerde opvanglocaties alvorens telefonisch met hen contact op te nemen.

Protocol voor observaties

In de testfase zijn observaties in de voor- en namiddag uitgevoerd. In de nulmeting zijn alleen observaties in de voormiddag uitgevoerd. Dit heeft ook consequenties gehad voor de steekproeftrekking¹¹ (zie Deelrapport 3).

¹⁰ Het gaat hier om 92 videofragmenten die verder geanalyseerd zijn door de vijf observatoren. Het totaal aantal verzamelde videofragmenten en verzamelde scores voor welbevinden en betrokkenheid was veel groter maar is in deze testfase niet verder geanalyseerd.

¹¹ Een steekproef van 600 leefgroepen bleek onmogelijk in de voorziene timing. Daarom werd, in overleg met de interne klankbordgroep, de stuurgroep en de klankbordgroep besloten om 400 leefgroepen te betrekken in de nulmeting.

Aanpassingen aan het instrumentarium

De testfase heeft heel wat inzichten opgeleverd om de observatie- en bevraginginstrumenten aan te passen. Het gaat om inhoudelijke aanpassingen, maar ook wijzigingen in het afnameprotocol, de timing en de verwoording. We bespreken ze hieronder in deel 3.

3. De observatie-instrumenten

In dit deel beargumenteren we de keuze voor elk instrument en beschrijven we de kenmerken en de psychometrische kwaliteiten ervan. De steekproef, de respons rate, de analyses zijn terug te vinden in Deelrapport 8.

3.1. Welbevinden en betrokkenheid

Verantwoording

In een vooronderzoek¹² voorafgaand aan het MeMoQ project is een vergelijkende studie gemaakt naar instrumenten die internationaal gebruikt worden om proceskwaliteit in kaart te brengen. Daaruit bleek dat internationaal kindbeleving en –gedrag doorgaans onrechtstreeks worden meegenomen. Via scanning van welbevinden en betrokkenheid brengen we in dit onderzoek ook het perspectief van kinderen rechtstreeks in beeld. Uit het vooronderzoek bleek ook dat welbevinden en betrokkenheid ingeburgerde concepten zijn¹³ die ook internationaal gewaardeerd¹⁴ worden. Bovendien is ook in het verleden (2007-2008) een grootschalige studie opgezet, in opdracht van Kind & Gezin, die de kwaliteit van de kinderopvang bekeek vanuit welbevinden en betrokkenheid.¹⁵

Beschrijving

Welbevinden en betrokkenheid van kinderen worden geobserveerd met behulp van de Leuvense schalen voor Welbevinden en Betrokkenheid, zoals die onder andere in het ZiKo-instrument gebruikt worden.

Voor welbevinden gebruiken we de volgende vijfpuntenschaal:

score 1 = uitgesproken laag welbevinden
score 2 = laag welbevinden
score 3 = neutraal – matig welbevinden
score 4 = hoog welbevinden
score 5 = uitgesproken hoog welbevinden

Voor betrokkenheid ziet die er als volgt uit:

score 1 = geen activiteit
score 2 = vaak onderbroken activiteit
score 3 = activiteit zonder intensiteit
score 4 = activiteit met intense momenten
score 5 = ononderbroken intense activiteit

Bij de scoring kunnen ook tussenwaarden (1,5; 2,5; 3,5; 4,5) gegeven worden. De scoring van welbevinden en betrokkenheid gebeurt zodoende op een 9-puntenschaal.

¹² Vandenbroeck, M., Laevers, F., Declercq, B., & De Droogh, L. (2011). *Vooronderzoek in functie van de ontwikkeling van een instrument voor het meten van de pedagogische kwaliteit in de voorschoolse kinderopvang. Eindrapport*. Gent - Leuven: UGent - ECEGO.

¹³ Onder andere via instrumenten zoals Ziko en Ziko-Vo.

¹⁴ Zie bijv. OECD (2013). *Literature Review on Monitoring Quality in Early Childhood Education and Care*. Paris: OECD.(download:[http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/EDPC/ECEC\(2013\)3&dclanguage=en](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/EDPC/ECEC(2013)3&dclanguage=en)).

¹⁵ Laevers, et al. (2009). *Partnerschap K & G – ECEGO: Werken aan kwaliteit vanuit het kinderspectief*. ZiKo II. Eindverslag. Leuven: Expertisecentrum Ervaringsgericht onderwijs.

In Figuur 5 zie je hoe het scoreformulier voor welbevinden en betrokkenheid eruit ziet.

Figuur 5. MeMoQ-observatieformulier voor welbevinden en betrokkenheid

Aantal kinderen wakker: Aantal volwassenen:				Startuur:				
	Naam/ kenmerken kind	Geslacht	Baby/ Loper	Observatie	WB	BTH	Activiteit kind	Binnen/ buiten
1		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten
2		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten
3		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten
4		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten
5		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten
Reserve		☐ Jongen ☐ Meisje	☐ Baby ☐ Loper					☐ Binnen ☐ Buiten

Gebruik: observatie en beoordeling van welbevinden en betrokkenheid

In de testfase zijn kinderen elk één minuut gefilmd¹⁶ om het welbevinden en de betrokkenheid te kunnen scoren. De filmfragmenten werden nadien gescoord door een tweede onderzoeker die niet aanwezig was bij de observatie. Dit om na te gaan of een objectieve beoordeling mogelijk is, zonder beïnvloeding van de omgeving of indrukken die opgedaan worden doorheen de observatie (o.a. via afname van de andere instrumenten zoals CLASS en de MeMoQ Omgevingsschalen). Echter, uit de testfase bleek dat deze procedure te veel nadelen heeft die de validiteit in het gedrang brengen.

- Om bruikbaar filmmateriaal op te leveren moet de observator inzoomen op het kind, waardoor de interactie met de context uit beeld verdwijnt en hierdoor kon “betrokkenheid” al te vaak niet valide gescoord worden.
- Het gebeurt vaak dat het kind met de rug naar de camera zit. Daardoor moet de observator zich met de camera verplaatsen zodat het kind frontaal of toch minstens lateraal in beeld komt, wat vaak niet onopgemerkt bleef door het gefilmde kind en dus een foutief beeld oplevert.

¹⁶ Hiervoor werd via een brief toestemming gevraagd aan de ouders

Het welbevinden en betrokkenheid werd gedurende de testfase in vier cycli¹⁷ in kaart gebracht. Eén cyclus bestaat uit (maximaal) vijf kinderen die gedurende één minuut geobserveerd worden.

De volgorde van de te observeren kinderen wordt voorafgaand aan de observatiecyclus bepaald. Hiervoor worden zes kinderen geselecteerd (vijf te observeren kinderen en één reserve). Het geslacht (jongen of meisje) en leeftijd (baby of looper) van elk geselecteerd kind wordt genoteerd. Indien mogelijk worden evenveel jongens als meisjes geselecteerd. Na de selectie van de te observeren kinderen start de observatie. Het eerste kind op de lijst wordt gedurende één minuut aandachtig geobserveerd. Vervolgens wordt een inschatting gemaakt van het geobserveerde niveau van welbevinden en betrokkenheid. Deze procedure wordt telkens herhaald.

Elk kind wordt per cyclus maximum één keer geobserveerd. Als een kind gaat slapen, verluierd wordt, start met eten,...wordt dit kind niet geobserveerd (het gaat uitsluitend om observatie van spelmomenten) maar wordt overgegaan naar het volgende te observeren kind. In groepen met minder dan vijf aanwezige kinderen (bv. in gezinsopvang, een cyclus bij de start van de dag, het merendeel van de kinderen slaapt,...) worden alle aanwezige kinderen geobserveerd.

Psychometrische kwaliteit

Training en test

Alle observatoren zijn gedurende een halve dag getraind aan de hand van videofragmenten om welbevinden en betrokkenheid correct te kunnen inschatten. Ze legden na de training een test af en slechts indien ze in minstens 80% van de observaties minder dan één punt afweken van de gouden standaard, konden ze met het instrument aan de slag. Alle observatoren slaagden in de test.

Interscorerbetrouwbaarheid

In de testfase werd de betrouwbaarheid van de toegekende scores voor welbevinden en de betrokkenheid nagegaan via het scoren van 92 video-fragmenten door de vijf observatoren. De hierboven genoemde bezwaren rond de video-opnames maakten de (valide en betrouwbare) scoring achteraf moeilijk.

In de nulmeting is de betrouwbaarheid van de scores voor welbevinden en betrokkenheid tussen de zeven verschillende observatoren nagegaan in 44 duo-bezoeken (11%, in totaal 709 individuele observaties). Op die manier is de interscorerbetrouwbaarheid berekend. Om na te gaan of observatoren vergelijkbare scores toekenden, gingen we na hoeveel keer scores niet, een half punt of meer afwijken. Uit de tabel hieronder blijkt dat de mate van overeenstemming tussen twee observatoren groot is. Zowel voor welbevinden als voor betrokkenheid is er een hoge mate van overeenstemming. In zo goed als alle observaties (99% voor welbevinden, 97% voor betrokkenheid) kwamen de beoordelingen van beide observatoren overeen of was er een toelaatbare afwijking van maximaal een half punt.

Tabel 4. Overeenstemming tussen observator 1 en 2 (44 leefgroepen, 709 scores)

	Geen verschil	Vershil van .50	Vershil van 1.00	Vershil van 1.50 of meer
Welbevinden	470 [66%]	231 [33%]	6 [1%]	2 [0.3%]
Betrokkenheid	426 [60%]	260 [37%]	13 [2%]	10 [1%]

¹⁷ Die vier cycli zijn evenredig verspreid over de observatievoormiddag: cyclus één is uitgevoerd bij de start van de observatie, cyclus twee is uitgevoerd na observatieronde 1 met Class, cyclus drie is uitgevoerd na observatieronde 2 met Class en cyclus vier is uitgevoerd na observatieronde 3 met Class. De laatste cyclus vindt meestal plaats voor het middagmaal. Wanneer het middagmaal reeds bezig is voor de opstart van cyclus vier, wordt cyclus vier - indien mogelijk - uitgevoerd na het middagmaal. Indien er geen moment van activiteit meer is na 11 uur, valt cyclus vier weg (bijv. om 11 uur gaat men eten en onmiddellijk erna worden de kinderen te slapen gelegd).

De noodzaak van verschillende meetmomenten

Om na te gaan of er een verschil is tussen de verschillende observatiecycli is per meetmoment een gemiddelde berekend voor welbevinden en betrokkenheid. Hierbij stellen we vast dat zowel voor welbevinden als voor betrokkenheid het gemiddelde het hoogst is in cyclus twee en het laagst in cyclus vier. Via een 'paired samples t-test' stellen we bovendien vast dat er significante verschillen zijn tussen de gemiddeldes¹⁸. Voor welbevinden is er een significant verschil tussen cyclus 1 en cyclus 4, tussen cyclus 2 en 3, tussen cyclus 2 en 4 en tussen 3 en 4. Voor betrokkenheid is er steeds een significant verschil, behalve tussen cyclus 1 en cyclus 3.

Deze vaststelling ondersteunt de keuze voor vier observatiecycli van vijf kinderen, gespreid over de voormiddag. Door die spreiding krijgen we een representatiever beeld van hoe kinderen zich voelen overheen de voormiddag. In Deelrapport 9 worden de gegevens echter niet per meetmoment, maar op groepsniveau over de hele voormiddagobservatie heen besproken. We zijn immers inhoudelijk geïnteresseerd in de kwaliteit op groepsniveau en niet in het proces in afzonderlijke kinderen op zich. Daarenboven zijn de scores op kindniveau niet volledig onafhankelijk van elkaar (sommige kinderen zijn meermaals geobserveerd, maximaal elk meetmoment één keer, dus sommige kinderen zijn maximaal vier keer geobserveerd). Dit betekent dat analyses in Deelrapport 9 steeds gebeurd zijn op basis van het gemiddelde (over de 4 meetmomenten heen) van de gemiddelde score per meetmoment. Op die manier weegt elk meetmoment even veel door, ongeacht het aantal geobserveerde kinderen per meetmoment.

Tabel 5. Resultaten voor gemiddelde per observatiecyclus in nulmeting

	N ¹⁹	M	SD	Min.	Max.	Sign. verschil tss. Cyclus (t-test)
Welbevinden, Cyclus 1	397	3.42	.42	1.00	5.00	1 – 4 ***
Welbevinden, Cyclus 2	398	3.43	.41	2.20	5.00	2 – 3 *
Welbevinden, Cyclus 3	397	3.38	.42	2.25	5.00	2 – 4 ***
Welbevinden, Cyclus 4	349	3.33	.45	1.80	5.00	3 – 4 *
Betrokkenheid, Cyclus 1	397	2.79	.71	1.00	4.60	1 – 2 *
Betrokkenheid, Cyclus 2	398	2.87	.73	1.00	5.00	1 – 4 ***
Betrokkenheid, Cyclus 3	397	2.75	.71	1.00	5.00	2 – 3 **
Betrokkenheid, Cyclus 4	349	2.63	.77	1.00	5.00	2– 4 *** 3– 4 *

*p < .05, **p<.01, ***p<.001

Optimalisering na de testfase

Als resultaat van de testfase is beslist om niet met filmopnames te werken, omdat dit de validiteit in het gedrang brengt. Er werd daarom besloten, in overleg met de stuurgroep en de klankbordgroep, om tijdens de nulmeting het welbevinden en de betrokkenheid toch in real time te observeren en te scoren.

¹⁸ Het gaat om de scores bij de 'ongewogen' steekproef. Een t-test wordt gebruikt om na te gaan of het vastgestelde verschil tussen 2 groepen statistisch betekenisvol is.

¹⁹ Ongewogen steekproef

3.2. CLASS[®]: Emotionele en educatieve ondersteuning

Verantwoording

In het vooronderzoek vergeleken we verschillende bestaande instrumenten die ons iets kunnen leren over de essentiële aspecten van de interacties die in de leefgroep plaatsvinden. Uit die vergelijkende studie en uit verdere literatuurstudie is gebleken dat CLASS een aantal voordelen biedt:

- Het gaat zuiver over de interacties tussen kinderbegeleider(s) en kinderen (en in mindere mate tussen de kinderen onderling)²⁰.
- Het wordt toenemend internationaal gebruikt, vooral ook in Europese contexten zoals blijkt uit het lopend CARE onderzoek^{21 22}, hetgeen de vergelijking met andere Europese landen mogelijk maakt.
- Het is stevig theoretisch gefundeerd en er is op basis van longitudinaal onderzoek toenemende evidentie dat hetgeen CLASS meet ook verbonden is met de ontwikkeling van kinderen²³.
- Het is zowel in groepsopvang als in gezinsopvang bruikbaar
- Het sluit aan bij wat experts en ervaringsdeskundigen in Vlaanderen ook als belangrijk ervaren, zeker voor wat betreft de emotionele ondersteuning.

Beschrijving

CLASS meet de interacties tussen kinderbegeleiders en kinderen en tussen kinderen onderling. Er bestaan verschillende versies van CLASS, afhankelijk van de leeftijd van de kinderen (zie Figuur 6).

Figuur 6. Versie van Class, gekoppeld aan leeftijd

		Publicatiejaar
Infant CLASS	0 – 18 M kinderopvang	2014
Toddler CLASS	15 – 36 M Kinderopvang	2012
Pre-K CLASS	3 – 5 jaar 1° en 2° KK	2008
K-3 CLASS	6 – 9 jaar 3° KK, 1-3 LJ	2008
Upper Elementary CLASS	10-12 jaar 4-6 LJ	2012
Secondary CLASS	13-18 jaar Secundair ond	2012

²⁰ Andere schalen, zoals ECERS en ITERS, kijken eerder naar de 'totale' opvangkwaliteit, bijvoorbeeld ook noodzakelijke randvoorwaarden en elementen van een veilige en gezonde omgeving. Interacties vormen maar een beperkt onderdeel van deze schalen. Daarenboven zijn deze schalen heel Angelsaksisch geïnspireerd, en kennen ze minder begripsvaliditeit in Vlaanderen.

²¹ zie <http://ecec-care.org/resources/discussions/>

²² Jamison, K. R., Cabell, S. Q., LoCasale-Crouch, J., Hamre, B. K., Pianta, R. C. (in press). CLASS-Infant: An observational measure to assess teacher-infant interactions in centerbased childcare.

Leseman, P., & Slot, P. (2014, in press). Breaking the cycle of poverty: challenges for European early childhood education and care. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(3).

Stuck, A.; Kammermeyer, G. & Roux, S. (2016): The reliability and structure of the Classroom Assessment Scoring System in German pre-schools, *European Early Childhood Education Research Journal*.

Von Suchodoletz, A.; Fäsche, A.; Gunzenhauser, C. & Hamre, B. (2014). A typical morning in preschool: Observation of teacher-child interactions in German preschools. *Early Childhood Research Quarterly*, 29. 500-519

Cadima, J.; Doumen, S.; Verschuere, K. & Buyse, E. (2015). Child engagement in the transition to school: Contributions of self-regulation, teacher-child relationships and classroom climate. *Early Childhood Research Quarterly*, 32. 1-12.

²³ La Paro, K.M., Hamre, B.K., & Pianta, R.C. (2011). Classroom Assessment Scoring System Toddler Manual. Charlottesville, VA: Teachstone.

In het MeMoQ-project worden 2 versies gebruikt:

- de CLASS Infant (wanneer een meerderheid van de kinderen jonger is dan 18 maanden);
- de CLASS Toddler (wanneer een meerderheid van de kinderen ouder is dan 18 maanden).

Volgens de CLASS Infant handleiding²⁴ bestaat CLASS Infant uit 1 overkoepelend domein (*Responsive care giving*), bestaande uit 4 dimensies die door een observator gescoord worden op een 7-puntenschaal. De score voor een dimensie is gebaseerd op de scores van verschillende indicatoren. Elk van de 4 dimensies bevat een aantal indicatoren die gescoord worden op een 5-puntenschaal (Laag – Laag/Matig – Matig – Matig/Hoog – Hoog). De omzetting van scores op indicatorniveau naar dimensieniveau verloopt via een omzettingstabel.

Tabel 6. Opbouw van CLASS Infant

Dimensies	Scoring dimensies	Indicatoren	Scoring indicatoren
Relationeel klimaat	1 2 3 4 5 6 7	Relationeel gedrag	L LM M MH H
		Emotionele expressie	L LM M MH H
		Respect	L LM M MH H
		Gebrek negativiteit	L LM M MH H
Sensitiviteit kinderbegeleider	1 2 3 4 5 6 7	Bewust zijn	L LM M MH H
		Responsief	L LM M MH H
		Kinderen comfortabel	L LM M MH H
Faciliteren van exploratie	1 2 3 4 5 6 7	Betrokkenheid	L LM M MH H
		Kindgerichtheid	L LM M MH H
		Uitbreiding van belevingen	L LM M MH H
Taalondersteuning	1 2 3 4 5 6 7	Taalgebruik	L LM M MH H
		Communicatie ondersteuning	L LM M MH H
		Communicatie uitbreiding	L LM M MH H

Volgens de CLASS Toddler manual²⁵ bestaat CLASS Toddler uit 2 domeinen²⁶ (*Emotionele en Educatieve ondersteuning*) en 8 dimensies die op een 7-puntenschaal worden gescoord. Elk van de 8 dimensies is onderverdeeld in een aantal indicatoren die gescoord worden op een 5-puntenschaal (Laag – Laag/Matig – Matig – Matig/Hoog – Hoog).

Tabel 7. Opbouw van CLASS Toddler

Domeinen	Dimensies	Scoring dimensies	Indicatoren	Scoring indicatoren
Emotionele ondersteuning	Positieve sfeer	1 2 3 4 5 6 7	Relaties	L LM M MH H
			Positieve affectie	L LM M MH H
			Respect	L LM M MH H
	Negatieve sfeer	1 2 3 4 5 6 7	Negatieve affectie	L LM M MH H
			Bestraffende controle	L LM M MH H
			Negativiteit leidster	L LM M MH H
			Negativiteit kind	L LM M MH H
	Sensitiviteit kinderbegeleider	1 2 3 4 5 6 7	Bewust zijn van	L LM M MH H
			Responsiviteit	L LM M MH H
			Kind op gemak	L LM M MH H
	Aandacht kindperspectief	1 2 3 4 5 6 7	Kindfocus	L LM M MH H
			Flexibiliteit	L LM M MH H

²⁴ (Hamre, La Paro, Pianta, & LoCasale-Crouch, 2014)

²⁵ (La Paro, Hamre, & Pianta, 2011)

²⁶ Pauline Slot vindt een 3 domein structuur terug in de Nederlandse data.

Slot, P.L. (2014). *Early childhood Education and care in the Netherlands. Quality, Curriculum, and Relations with Child Development.*

								Steun voor autonomie	L	LM	M	MH	H			
	Begeleiding van gedrag	van	1	2	3	4	5	6	7	Proactief	L	LM	M	MH	H	
										Ondersteunen positief gedrag	L	LM	M	MH	H	
										Wangedrag	L	LM	M	MH	H	
Educatieve ondersteuning	Faciliteren van exploratie	van	1	2	3	4	5	6	7	Actief faciliteren	L	LM	M	MH	H	
										Ontplooien cognitieve vaardigheden	L	LM	M	MH	H	
										Actieve betrokkenheid van kinderen	L	LM	M	MH	H	
	Kwaliteit van feedback			1	2	3	4	5	6	7	Scaffolding	L	LM	M	MH	H
											Info verschaffen	L	LM	M	MH	H
											Aanmoediging en bevestiging	L	LM	M	MH	H
Taal-ondersteuning			1	2	3	4	5	6	7	Taalgebruik ondersteunen	L	LM	M	MH	H	
										Herhalen en uitbreiden	L	LM	M	MH	H	
										Benoemen van handelingen	L	LM	M	MH	H	
										Gevorderd taalgebruik	L	LM	M	MH	H	

In het MeMoQ-project werd afgesproken om voor elke CLASS-afname ook andere aspecten te noteren op het scoreformulier zoals het soort activiteit (eetmoment, vrij spel of geleide activiteit), het aantal kinderbegeleiders, de leeftijd van het jongste en oudste aanwezige kind en het type groepsindeling. Op die manier verzamelen we contextgegevens die in de latere analyses in verband kunnen worden gebracht met de CLASS-scores.

Tabel 8. Gegevens die tijdens CLASS cyclus werden genoteerd

Gegevens	
CLASS	CLASS Toddler / Infant CLASS cyclus: 1 – 2 – 3 – 4
Observatie	Observator Datum Startuur Einduur
Opvanglocatie	Naam opvanglocatie
Leefgroep	Naam leefgroep Type groep: horizontaal – verticaal – semi-verticaal # kinderbegeleiders # kinderbegeleiders in opleiding # andere personen # kinderen Leeftijd jongste aanwezige kind Leeftijd oudste aanwezige kind
Activiteit	Soort activiteit: eetmoment - vrij spel – geleide activiteit nl:
Plaats	binnenruimte - buitenruimte

Toets van de inhoudelijke validiteit

Om de begripsvaliditeit na te gaan werd op 4/05/2015 een focusgroep georganiseerd met experts en praktijkmensen uit de Vlaamse kinderopvang (zie 2.3 Testfase).

Op basis van het expertenpanel kunnen we besluiten dat de emotionele ondersteuning zeker erkend wordt in Vlaanderen en dat wat CLASS waardeert sterk overeenkomt met wat experts waarderen. Voor de educatieve ondersteuning, en meer specifiek de dimensies Faciliteren van exploratie en Kwaliteit van feedback, merken we dat deze in Vlaanderen minder begripsvaliditeit kennen dan in de Angelsaksische landen. Een zeer hoge waardering door CLASS komt eerder overeen met een matig hoge waardering door de Vlaamse experts. Het expertenpanel benadrukte voornamelijk Taal als essentieel onderdeel van educatieve ondersteuning.

Gebruik van CLASS

In de wetenschappelijke nulmeting bestaat een CLASS cyclus – conform de richtlijnen in de handleiding – uit 15 minuten observatie, gevolgd door een 10 à 15-tal minuten beoordeling. Dit gebeurt in totaal vier maal per leefgroep, tenzij de observatie vroegtijdig wordt beëindigd (bv. kinderen gaan slapen).

Psychometrische kwaliteit

Internationaal gevalideerd

CLASS is een internationaal erkend en gevalideerd instrument. Hierdoor kunnen er geen wijzigingen aangebracht worden aan het instrument.

CLASS training en test

Alle observatoren volgden voor zowel de CLASS Toddler als de CLASS Infant een meerdaagse training bij een geaccrediteerd lesgever²⁷. Daarenboven slaagden alle observatoren voor de verplichte jaarlijkse betrouwbaarheidstest om zelf met het instrument te kunnen observeren en rapporteren.

²⁷ Voor CLASS Toddler was dit dr. Pauline Slot, Post-doctoral researcher & Lecturer, Utrecht University, Pedagogics and Education. Voor CLASS Infant was dit dr. Jennifer LoCasale-Crouch, Ph.D, Research Assistant Professor, University of Virginia, Center for Advanced Study of Teaching and Learning)

Interscorebetrouwbaarheid

Om geaccrediteerd te worden voor de CLASS geldt volgende regel: minimaal 80% van de scores heeft niet meer dan 1 punt verschil ten aanzien van de 'gouden standaard'. Om de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid in de testfase en de wetenschappelijke nulmeting te berekenen, hanteerden we dezelfde regel.

In de testfase werd de CLASS Toddler in 21 leefgroepen door twee observatoren beoordeeld. De CLASS Infant²⁸ werd in 4 leefgroepen door twee observatoren beoordeeld. Voor de CLASS Toddler scoorden de 2 observatoren over de 8 dimensies en de 4 cycli 7 keer meer dan 1 punt verschil. Dat is dus 7 keer op de 656²⁹ scores. Dit impliceert dat de 80% ruimschoots gehaald werd. Voor de observaties met de CLASS Infant in de 4 leefgroepen werd nergens meer dan 1 punt verschillend gescoord.

In de nulmeting werd in 44 leefgroepen met twee onderzoekers geobserveerd. In 29 van de leefgroepen werd de CLASS Toddler gebruikt; 15 keer de CLASS Infant.

Ook hier onderzochten we of de beoordelaars vergelijkbare CLASS scores toekennen aan eenzelfde observatie en berekenden het aantal keer dat de scores per dimensie meer dan 1 punt verschilden. Voor de 928³⁰ observaties van de CLASS Toddler dimensies, gaven de twee observatoren 3 keer een score die meer dan 1 punt verschilde (i.e. voor de dimensies Aandacht voor kindperspectief en Faciliteren van leren en ontwikkeling) en was de interscorebetrouwbaarheid 3 keer onvoldoende. Voor de 240 CLASS Infant observaties gaven de observatoren geen enkele keer een score die meer dan 1 punt verschilde; en was de interscorebetrouwbaarheid dus bijzonder hoog.

Factorstructuur

Om de factorstructuur van de CLASS Infant en de CLASS Toddler te onderzoeken, werd gebruik gemaakt van een confirmatorische factor analyse (CFA) in Lavaan (R). Een CFA heeft als doel de data uit de observaties te "confirmeren" aan bestaande, reeds gevalideerde theoretische modellen. Aangezien CLASS reeds een sterke theoretische onderbouw heeft, is dit de meest correcte analysetechniek.

In de zoektocht naar een factorstructuur voor de CLASS Infant en CLASS Toddler hebben we getracht zo veel mogelijk aan te sluiten bij bestaande structuren en tendensen in internationaal onderzoek en enkel gefundeerde wijzigingen door te voeren. De zoektocht werd ook bepaald door het vinden van een coherent verhaal binnen MeMoQ (dus rekening houden met CLASS Infant en Toddler en rekening houden met andere observatie-instrumenten).

We voerden de analyses uit op de data van de nulmeting en maakten gebruik van de gegevens op indicatorniveau, met de indicatorscores over de 4 CLASS-cycli heen³¹.

Factorstructuur van de CLASS Infant

Voor de CLASS Infant (N = 657) werd zowel een 1-factorstructuur als een 2-factorstructuur onderzocht. De vergelijking tussen de verschillende geteste factorstructuren zijn terug te vinden in Bijlage 7.1.

Het best passende model³² voor de CLASS-Infant³³ bestaat uit 2 MeMoQ-factoren:

1. *MeMoQ domein Emotionele ondersteuning*: dimensies Relationeel klimaat (i.e., relationeel gedrag, emotionele expressie, respect) en Sensitiviteit van kinderbegeleider (i.e. bewust zijn, responsief, kinderen comfortabel).

²⁸ Voor de CLASS Infant volgde de training en de accreditatie pas na de testfase

²⁹ (4 cycli x 8 dimensies x 21 leefgroepen) – (2 leefgroepen waar geen 4de cyclus werd afgenomen x 8 dimensies)

³⁰ 4 cycli x 8 dimensies x 29 overlaps

³¹ We kozen voor het indicatorniveau vanuit de CLASS Infant (deze heeft maar 4 dimensies, wat weinig is om een factorstructuur te bepalen).

We kozen er ook voor om de factoranalyses uit te voeren op de data van de 4 observatie-cycli, en dus niet te werken met de gemiddelde scores (we kozen voor de meest 'ruwe data').

³² Chi²: hoe lager, hoe beter; TLI/CFI +/- 0.90; SRMR/ RMSEA +/- <0.08

³³ Chi² 320.69; CFI 0.93; TLI 0.910; RMSEA 0.09; SRMR 0.05

2. *MeMoQ domein Educatieve ondersteuning*: dimensies Gefaciliteerde exploratie (i.e., betrokkenheid, kindgerichtheid, uitbreiding van belevingen) en Taalondersteuning (i.e., taalgebruik, communicatie ondersteuning, communicatie uitbreiding).

In het 2-factorenmodel is er een covariante tussen de indicatoren Relatieve gedrag en Betrokkenheid; en de indicatoren Emotionele expressie en Kinderen comfortabel. De indicator Gebrek aan negativiteit wordt niet verder meegenomen in het model³⁴.

De Cronbachs' alfa's zijn voor beide factoren hoog: voor de emotionele factor .85; voor de educatieve factor .86.

Factorstructuur van de CLASS Toddler

Voor de CLASS Toddler (N = 919) zijn een 1-factorstructuur, een 2-factorstructuur en een 3-factorstructuur onderzocht. De resultaten van de verschillende geteste factorstructuren zijn eveneens terug te vinden in bijlage.

Het best passende model voor de CLASS-Toddler³⁵ bestaat uit 2 MeMoQ-factoren:

1. *MeMoQ domein Emotionele ondersteuning*: Dimensies Positieve sfeer (i.e., relaties, positieve affectie, respect), Sensitiviteit van kinderbegeleider (i.e., bewust zijn van, responsiviteit, kind op gemak), Aandacht voor kindperspectief (i.e., kindfocus, flexibiliteit, steun voor autonomie), Begeleiden van gedrag (i.e., proactief, ondersteunen van positief gedrag, wangedrag).
2. *MeMoQ domein Educatieve ondersteuning*: Dimensies Faciliteren van leren en ontwikkeling (i.e., actief faciliteren, ontplooiën van cognitieve vaardigheden), Kwaliteit van feedback (i.e., scaffolding, info verschaffen, aanmoediging en bevestiging) en Stimuleren van taalontwikkeling (i.e., taalgebruik ondersteunen, herhalen en uitbreiden, benoemen van handelingen, gevorderd taalgebruik).

In dit 2-factorenmodel is er een covariante tussen de indicatoren Kindfocus en Flexibiliteit.

Alle indicatoren van de dimensie Negatieve sfeer worden niet verder meegenomen in het model³⁶. Daarnaast stijgt de 'fit' van het model wanneer de indicator 'Actieve betrokkenheid van kinderen' buiten beschouwing blijft. We nemen deze indicator daarom niet mee in de verdere analyses, maar ook wegens de inhoudelijke overlap die het vertoont met de procesvariabele 'Betrokkenheid' die we ontleen van het ZiKo-instrument.

De Cronbachs' alfa's zijn ook hier hoog: voor de emotionele factor is .89; voor de educatieve factor .86.

Besluitend: de MeMoQ factorstructuur van de CLASS

Omdat we opteren voor een 'congruent verhaal', dat zowel geldt voor de CLASS Infant als voor de CLASS Toddler, kiezen we voor een 2-factoren model met een emotionele en educatieve factor (zie Tabel 9). De indicatoren die verband houden met negativiteit door de kinderbegeleider of de kinderen worden niet meegenomen in dit model (i.e., de CLASS Infant indicator Gebrek aan negativiteit; de vier indicatoren van de CLASS Toddler dimensie Negatieve sfeer). Deze indicatoren zijn in de wetenschappelijke nulmeting, maar ook in ander internationaal onderzoek, immers een buitenbeentje door hun lage standaardafwijkingen. Omdat de factorstructuur bepaald werd op basis van de indicatoren, worden de MeMoQ factoren berekend op een 5-puntenschaal in plaats van een 7-puntenschaal.

Wanneer we de gemiddelde MeMoQ-factoren berekenen ($N_{CLASS\ Infant} = 167$, $N_{CLASS\ Toddler} = 233$) en beide factoren met elkaar correleren, merken we een sterke correlatie tussen beide factoren (respectievelijk .77 voor factoren uit de CLASS Infant en .71 voor factoren uit de CLASS Toddler). Dit impliceert wel dat beide MeMoQ-factoren in verdere analyses niet samen meegenomen zullen worden en de analyses dus steeds apart voor de Emotionele ondersteuning en voor de Educatieve ondersteuning zullen uitgevoerd worden.

³⁴ Gebrek aan negativiteit heeft een lage SD, een hoge skewness en kurtosis.

³⁵ χ^2 1199.85; CFI 0.886; TLI 0.087; RMSEA 0.077; SRMR 0.059

³⁶ De indicatoren van Negatieve Sfeer hebben een lage SD, een hoge skewness en kurtosis.

Tabel 9. MeMoQ factorstructuur van CLASS Infant en CLASS Toddler

MeMoQ domein	CLASS Infant Indicatoren	CLASS Toddler Indicatoren
Emotionele ondersteuning (1-5)	Relationeel gedrag Emotionele expressie Respect Bewust zijn Responsief Kinderen comfortabel	Relaties Positieve affectie Respect Bewust zijn van Responsiviteit Kind op gemak Kindfocus Flexibiliteit Steun voor autonomie Proactief Ondersteunen positief gedrag Wangedrag
Educatieve ondersteuning (1-5)	Betrokkenheid Kindgerichtheid Uitbreiding van belevingen Taalgebruik Communicatie ondersteuning Communicatie uitbreiding	Actief faciliteren Ontplooiën cognitieve vaardigheden Scaffolding Info verschaffen Aanmoediging & bevestiging Taalgebruik ondersteunen Herhalen & uitbreiden Benoemen van handelingen Gevorderd taalgebruik

3.3. MeMoQ-omgevingsschalen

Verantwoording

In het vooronderzoek³⁷ van het MeMoQ-project is een vergelijkende studie gemaakt naar instrumenten die internationaal gebruikt worden om proceskwaliteit in kaart te brengen. Daaruit bleek dat de leef- en leeromgeving internationaal vaak in kaart gebracht wordt met ITERS-R en ECERS-R. Die schalen zijn zeer omvattend, tijdsintensief³⁸ en brengen niet alleen in kaart waaruit een stimulerende omgeving bestaat, maar meten ook noodzakelijke randvoorwaarden zoals de elementen om van een veilige en gezonde omgeving te kunnen spreken. Bovendien omvat ze ook interactie-items, organisatorische kenmerken (bijv. de programmastructuur, de faciliteiten voor personeel,...) en aspecten van omgang met ouders³⁹. Verder blijkt – wat als een stimulerende omgeving beschouwd wordt - sterk cultureel ingekleurd te zijn (dit blijkt bijv. uit de talloze varianten van ITERS en ECERS, aangepast aan de eigenheid van de context waar het gebruikt wordt)⁴⁰. Bovendien zijn er aparte varianten, met andere kwaliteitsnormen, voor gezins- en groepsopvang⁴¹. Tot slot meten ze niet de mate dat de diverse ervaringsgebieden aan bod komen in de kinderopvang.

Omwille van de bovenstaande redenen en beperkingen zijn binnen het MeMoQ project eigen omgevingsschalen ontwikkeld, gebaseerd op bestaande Vlaamse en internationale instrumenten. De schalen zijn cultureel relevant voor de Vlaamse en Brusselse kinderopvang, toepasbaar in gezins- en groepsopvang en maken de beoordeling van de omgeving mogelijk in combinatie met het gebruik van de andere observatie-instrumenten⁴².

Beschrijving

De MeMoQ-omgevingsschalen bestaan uit twee onderdelen: enerzijds de Beoordelingsschalen en anderzijds een Activiteitenlijst. De opbouw van de beoordelingsschalen is analoog aan CLASS (met dimensies en indicatoren) en werkt het met een gelijkaardige scoringswijze (met een omzetting van indicatorscores op een vijfpuntenschaal naar dimensiescores op een zevenpuntenschaal). De inhoud is geïnspireerd op de ZiKo-checklist, de checklist 10 actiepunten, de Klasklimaatschaal, ITERS-R, NCKO-monitor, de ASOS-C en de I-T PQA (voor de Nederlandse context herwerkt als 'Zelfevaluatie, coaching en beoordeling. Instrument ter bevordering van de kwaliteit in kinderdagverblijven'⁴³), aangevuld met jarenlange praktijkervaring door de onderzoekers en herwerkt op basis van de testfase.

³⁷ Vandenbroeck, M., Laevers, F., Declercq, B., & De Droogh, L. (2011). *Vooronderzoek in functie van de ontwikkeling van een instrument voor het meten van de pedagogische kwaliteit in de voorschoolse kinderopvang. Eindrapport*. Gent - Leuven: UGent - ECEGO.

³⁸ De volledige afname van ITERS-R of ECERS-R vraagt 4 uur.

³⁹ In het MeMoQ onderzoek wordt interactie in Deelrapport 10 (Emotionele en educatieve ondersteuning) apart beschreven, Deelrapport 12 (Context) bekijkt een aantal organisatiekenmerken en Deelrapport 13 bespreekt de ouderbevraging.

⁴⁰ Musatti, T. (2012). Young children and their services: developing a European approach. *A Children in Europe Policy paper*.

⁴¹ Zo is bijv. FCCERS-R, wat staat voor "Family Child Care Environment Rating Scale, Revised Edition" een variant van ITERS-R ontwikkeld voor de gezinsopvang.

⁴² Het gaat om de instrumenten CLASS Infant of Toddler en observatie van welbevinden en betrokkenheid via de scanningsmethodiek.

⁴³ Harms, T., Cryer, D., & Clifford, R. (2003). *Infant/Toddler Environment Rating Scale – revised edition*. New York: Teachers College Press.

Harms, T., Cryer, D., & Clifford, R. (2015). Beoordelingsschaal pedagogische kwaliteit. Leer- en leefomgeving voor baby's en dreumesen (Nederlandse vertaling van de *Infant/Toddler Environment Rating Scale – revised edition*). Amsterdam: SWP.

Laevers, et al. (2009). *ZiKo. Update checklist aanpakfactoren*. Brussel: Kind & Gezin.

Laevers, et. Al. (2014). *Ervaringsgericht werken met kleuters in het basisonderwijs*. Leuven: Cego Publishers.

NCKO. (2009). *De NCKO-kwaliteitsmonitor. Het instrument waarmee kinderdagverblijven zelf hun pedagogische kwaliteit in kaart kunnen brengen*. Amsterdam: SWP.

De Activiteitenlijst is een aanvinklijst bestaande uit in totaal twintig activiteitenrubrieken, geclusterd in zes categorieën. Het is een turflijst die zich niet uitspreekt over de kwaliteit van de activiteiten, maar vooral iets weergeeft van de potentie (mogelijke inhouden) van activiteiten, in relatie tot de ervaringsgebieden.

Tabel 10. Opbouw van de Beoordelingsschalen (Onderdeel 1, MeMoQ-Omgevingsschalen)

Dimensie	Scoring dimensies	Indicatoren	Scoring indicatoren
Ruimte: Indeling, opbouw en verscheidenheid	1 2 3 4 5 6 7	Benutting van de ruimte Organisatie van de ruimte Verscheidenheid aan aangeboden zones	L LM M MH H L LM M MH H L LM M MH H
Ruimte: Invulling	1 2 3 4 5 6 7	Presentatiewijze van het materiaal Rijkdom van het materiaal Afstemming materiaal op kinderen	L LM M MH H L LM M MH H L LM M MH H
Uitbreiding van het basismilieu	1 2 3 4 5 6 7	Aantal intentioneel aangeboden activiteiten en materialen Activiteiten en materialen op basis van waargenomen noden en interesses Activiteiten, materialen en organisatie is afgestemd op mogelijkheden van kinderen	L LM M MH H L LM M MH H L LM M MH H
Respect voor de eigenheid van gezinnen en de maatschappelijke diversiteit	1 2 3 4 5 6 7	Kinderen komen in aanraking met de maatschappelijke diversiteit Gezinnen zijn welkom in de opvang Kinderen en gezinnen zijn een onderdeel van de opvang	L LM M MH H L LM M MH H L LM M MH H
Een doeltreffende organisatie (van tijd en personeel) voor kinderen	1 2 3 4 5 6 7	Een dagstructuur die kind-initiatief kansen geeft Inzet van de begeleider(s) Dagindeling, afgestemd op kinderen	L LM M MH H L LM M MH H L LM M MH H

Tabel 11. Opbouw van de Activiteitenlijst (Onderdeel 2, MeMoQ-Omgevingschalen)

Activiteitenlijst Na Class ...			☐ Binnen ☐ Buiten ☐ Binnen & Buiten Tijdstip:uur..... min.
Aantal kinderen:			1/3 van de kinderen is ... kinderen
Aantal kinderbegeleiders:			
	Begeleiding	Activiteit	Voorbeelden ter inspiratie
Cluster 1		Motorische activiteit	Fietsen – dansen – klimmen – verplaatsen van stoelen, kartonnen dozen, (door een tunnel) kruipen, zich omrollen, wippen, op springballen bezig zijn, tuimelen, gooien en opvangen, kegelspel, grote dozen/kussens stapelen,... Imiteren van grote bewegingen: Uitbeelden van dieren – bewegingen bij liedjes, verzen ...
		Sensopathisch spel/manipuleren	(Explorerend) bezig zijn met (natuurlijke) materialen: activity center – zand – water - klei – speeldeeg - pluïsjes – vingerverf - boeken - geurzakjes en flesjes, papier/kranten scheuren, geurspelletjes...
		Observeren van visuele & auditieve prikkels	Andere kinderen – lavalamp – bomen in de wind - weerspiegeling/schaduwen – spiegelbeeld – snoezelen, spel met geluiden/geluidsknoppen,...
Cluster 2		Constructiespel[met bouwelementen] en Constructies maken [met (kosteloos) materiaal]	Constructiemateriaal: Duplo – Lego – Houten blokken set – spoorweg – kartonnen dozen ... Knutselen met papier – plastic flessen – keukenrollen - hechting met bindmaterialen (lijm, plakband, rietjes ...) ...
Cluster 3		Beeldende activiteit [technieken en expressie]	Vormgeven in tekenen – (vinger)verven – collage - klei – speeldeeg, inkleuren, stickers kleven, ...
		Muzikale activiteit	Luisteren naar muziek – ritme-spelletjes (in de handen klappen) – klanken voortbrengen met muziekinstrumenten –neuriën – muziekspelletjes (bijv. muzikaal pak) ...
		Rollenspel [dramatiseren]	Verkleeden – telefoneren – koken - tafel dekken - poppen verzorgen – boodschappen doen – imiteren ... <i>met of zonder verbale uitingen</i>
		Fantasiespel [met klein materiaal]	Fantasiespel met auto's – boerderij – dierenset ... <i>met of zonder verbale uitingen</i>
Cluster 4		Non-verbale interactie tussen kinderen	Kinderen kijken naar elkaar – hebben contact met gelaatsexpressie / bewegingen...
		Verbale interactie tussen kinderen	Informeel (verbale) interactie tussen twee of meer kinderen
		Luisteren	Luisteren naar verhaal, liedjes, verzen ... - <i>al dan niet met prenten</i>
		Verbale expressie	Brabbelen – geluiden voortbrengen – in zichzelf spreken/fantaseren - zingen – rijmen ...
		Interactie tussen kinderen en volwassenen	Informeel interactie tussen één of meer kinderen en een volwassene (bijv. schootspel, babymassage, samen brabbelen met een baby, kiekeboe spel,...) – Of begeleide activiteit zoals kringgesprekken - onthaal/slotmoment - gesprek over een thema (kleuren/cijfers/waterkers zaaien/winterkledij) ...
		Met boeken/prenten bezig zijn	Bladeren in boeken - prenten bekijken – foto's kijken ... - <i>al dan niet met verbale uitingen</i>
Cluster 5		Patronen vormen	Blokkenstoof - parels rijgen – puzzelen – blaadjes op een rij leggen - vormborden - bekertjes stapelen – in-en uitladen, sorteren (bijv. per kleur) ...
		Spelletjes spelen	Kringspelen - bord- en kaartspelen (memory, zoekspel...) - groepsspelen (verstoppertje, kiekeboespelletjes,...) ...
Cluster 6		Opruimen	Routine activiteiten (slab in mand gooien, op potje gaan,...) – opruimen
		Huiselijke/dagelijkse activiteiten	handen/speelgoed wassen - aan- & uitkleeden - planten water geven - dieren (kippen, vissen ...) eten geven – eten bereiden (fruit schikken), tienuurtje, helpen bij het sorteren van de was, de voorraad aanvullen, de post uithalen, de afwas doen, ...
		Uitstappen en excursies	Naar de winkel gaan - naar het buurthuis - met de bolderkar op uitstap gaan ...
		Andere	

Gebruik

De Beoordelingsschalen bestaan uit vijf dimensies die worden gescoord op een zevenpuntschaal: Ruimte / Indeling opbouw en verscheidenheid; Ruimte / Invulling; Uitbreiding van het basismilieu; Respect voor gezinnen en diversiteit; Doeltreffende organisatie. Elk van de vijf dimensies is onderverdeeld in drie indicatoren die telkens gescoord worden op een 5-puntschaal (Laag – Laag/Matig – Matig – Matig/Hoog – Hoog).

De Beoordelingsschalen worden steeds éénmaal per observatie ingevuld op het einde van de voormiddag, gebaseerd op de observatie van de voormiddag en een afrondend gesprek.

De Activiteitenlijst is een lijst bestaande uit zes clusters van in totaal 20 activiteitenrubrieken. Na elke CLASS-cycli wordt de activiteitenlijst ingevuld op basis van de waargenomen activiteiten bij kinderen tijdens de CLASS-observatie. Na afname van de Class stipt men in de activiteitenlijst aan welke activiteiten men waargenomen heeft gedurende die CLASS-ronde. Het begrip 'activiteit' verwijst naar een geheel van handelingen bij kinderen die een zinvolle samenhang vertonen en waarbij ze hun fysieke en mentale vermogens aanspreken. Het gaat dus zowel om vrije als begeleide activiteiten. Ook de mate van begeleiding is in kaart gebracht (sporadisch begeleid of de hele tijd). Tijdens het eetmoment wordt geen Activiteitenlijst afgenomen⁴⁴.

Psychometrische kwaliteit

Training in observatie van de omgeving

De MeMoQ-omgevingsschalen zijn in voortdurende afstemming tussen de verschillende onderzoekers ontwikkeld. Ook werd er afstemming gezocht via foto- en filmmateriaal, zowel voorafgaand aan de testfase als tijdens de testfase en zijn de indicatoren en begrippen aangescherpt op basis van overleg. Aangezien de MeMoQ-omgevingsschalen een zelfontworpen schaal zijn, kon voorafgaand de betrouwbaarheid niet nagegaan worden via een test. De interscorerbetrouwbaarheid (zie verder) in de testfase en nulmeting geven aan dat betrouwbare scoring van de schalen mogelijk is.

De resultaten van de MeMoQ- omgevingsschalen uit de testfase

Voor de beoordelingsschalen zien we een variatie aan scores voor alle indicatoren en de verdeling benadert meestal een normale verdeling. Het geeft aan dat de schaal in staat is genuanceerd uitspraken te doen. De dimensie 'diversiteit' (met indicatoren 10 tot 12, nl. 'diversiteit', 'gezinnen zijn welkom' en 'maatschappelijke diversiteit') vormde hierop een uitzondering. Hier liggen de scores aan de lage kant. Het is bovendien de enige dimensie waar de maximale dimensiescores 6 en 7 nooit gegeven werden, hoewel er in de steekproef van de testfase heel wat units opgenomen waren uit een stedelijke context en er ook diverse lokale diensten bezocht zijn geweest. Er zijn m.a.w. zowel opvanglocaties met een cultureel divers doelpubliek als locaties die extra aandacht besteden aan het omgaan met diversiteit in brede zin bezocht in de testfase.

⁴⁴ CLASS wordt viermaal afgenomen, waaronder eenmaal tijdens een eetmoment (in de meeste gevallen is dit cyclus 4). DE activiteitenlijsten worden alleen tijdens spelmomenten ingevuld. Dit verklaart waarom er 3 Activiteitenlijsten ingevuld worden en 4 CLASS-cycli gedurende een voormiddag observatie.

Tabel 12. Gemiddelde en SD van de scores van de MeMoQ-omgevingsschalen)

	N	Min.	Max.	M	SD
1: Benutting van de ruimte	120	1.0	5.0	3.42	.88
2: Organisatie van de ruimte	120	1.0	5.0	2.67	1.15
3: Verscheidenheid zones	120	1.0	5.0	2.56	1.26
4: Presentatiewijze materiaal	120	1.0	5.0	2.78	1.06
5: Rijkdom materiaal	120	1.0	5.0	2.53	1.08
6: Afstemming materiaal	120	1.0	5.0	3.41	.98
7: Aangeboden uitbreidingen	120	1.0	5.0	3.74	1.35
8: Uitbreiding o.b.v. noden/interesses	120	1.0	5.0	2.29	1.23
9: Uitbreiding o.b.v. mogelijkheden	120	1.0	5.0	3.24	1.28
10: Diversiteit	104	1.0	5.0	1.61	1.13
11: Gezinnen zijn welkom	104	1.0	3.0	1.16	.46
12: Maatschappelijke diversiteit	101	1.0	5.0	2.27	1.64
13: Flexibele dagindeling	120	1.0	5.0	2.88	1.03
14: Inzet kinderbegeleider(s)	120	1.0	5.0	3.75	1.08
15: Ruimte voor kind-initiatief	120	1.0	5.0	3.42	1.22

Voor de activiteitenlijst toont de testfase aan dat dat nagenoeg alle activiteiten aangekruist worden. Enkele activiteiten (bv. de activiteitenrubriek 'constructies maken' werd slechts tweemaal aangekruist en kon dus samengevoegd worden met 'constructiespel') werden echter zelden of nooit aangekruist. De activiteitenlijst bleek bovendien vrij (alles)omvattend daar we nagenoeg geen activiteiten geobserveerd hebben die niet gecategoriseerd konden worden in de bestaande activiteitenlijst.

Interscorerbetrouwbaarheid

In de testfase zijn de beoordelingsschalen 64 keer uitgetest in de voormiddag en 56 keer in de namiddag. Er zijn 59 beoordelingsschalen ingevuld in de context van gezinsopvang en 61 voor groepsopvang. Hiervan zijn 48⁴⁵ leefgroepen door twee observatoren bezocht om de interscorerbetrouwbaarheid na te gaan. De ICC is voor alle indicatoren goed ($ICC \geq .80$) of voldoende ($.60 \leq ICC < .80$). De testversie van de schalen werd dus betrouwbaar ingevuld. Als we, conform de norm in CLASS, een afwijking van maximaal 1 punt accepteren, zijn er twee indicatoren (indicator 7: 'Aangeboden uitbreidingen' en indicator 8: 'Uitbreiding op basis van interesses van kinderen') die respectievelijk 15% of 10% afwijken.

⁴⁵ Het gaat om 17 units in gezinsopvang (11 bij een dienst en 6 bij zelfstandigen) en 31 units in groepsopvang (14 erkende en 17 zelfstandigen).

Tabel 13. Vergelijking van beide observatoren voor MeMoQ-omgevingschalen: testfase

		N units	Geen verschil	Vershil van 1.00	Vershil van 2.00	Vershil van 3.00
7punten schaal	Dimensie 1: Indeling	48	32 [67%]	15 [31%]	1 [2%]	
	Dimensie 2: Invulling	48	34 [71%]	12 [25%]	2 [4%]	
	Dimensie3: Uitbreiding	48	30 [63%]	14 [29%]	3 [6%]	1 [2%]
	Dimensie4: Diversiteit	46	36 [78%]	9 [20%]	1 [2%]	
	Dimensie 5: Organisatie	47	32 [68%]	13 [28%]		2 [4%]
5punten schaal	1: Benutting van de ruimte	48	33 [69%]	13 [27%]	2 [4%]	
	2: Organisatie van de ruimte	48	32 [67%]	16 [33%]		
	3: Verscheidenheid zones	48	32 [67%]	13 [27%]	3 [6%]	
	4: Presentatiewijze materiaal	48	33 [69%]	14 [29%]	1 [2%]	
	5: Rijkdom materiaal	48	31 [65%]	15 [31%]	2 [4%]	
	6: Afstemming materiaal	48	31 [65%]	14 [29%]	3 [6%]	
	7: Aangeboden uitbreidingen	48	40 [83%]	1 [2%]	7 [15%]	
	8: Uitbreiding o.b.v. noden/interesses	48	32 [67%]	11 [23%]	5 [10%]	
	9: Uitbreiding o.b.v. mogelijkheden	48	35 [73%]	10 [21%]	3 [6%]	
	10: Diversiteit	46	43 [93%]	3 [6%]		
	11: Gezinnen zijn welkom	46	44 [96%]	2 [4%]	1 [2%]	
	12: Maatschappelijke diversiteit	45	40 [89%]	1 [2%]	4 [8%]	
	13: Flexibele dagindeling	47	30 [64%]	14 [30%]	1 [2%]	2 [4%]
	14: Inzet kinderbegeleider(s)	47	29 [62%]	14 [30%]	4 [8%]	
	15: Ruimte voor kind-initiatief	47	25 [53%]	18 [38%]	3 [6%]	1 [2%]
TOTAAL			674 [71%]	222 [23%]	46 [5%]	6 [0.6%]

In de nulmeting zijn 44 leefgroepen door twee onderzoekers tegelijkertijd bezocht. Om na te gaan of observatoren vergelijkbare scores toekenden gingen we na hoeveel keer scores niet, een half punt of meer afwijken. Uit de tabel hieronder blijkt dat de mate van overeenstemming tussen de 2 observatoren groot was. Er was slechts één indicator (Indicator 15: 'Ruimte voor kind-initiatief') waar we vijf maal (11%) een afwijking van meer dan een punt vaststelden. In totaal kwamen beide observatoren in 73% van de beoordelingen helemaal overeen, in 22% van de beoordelingen was er maximaal één punt verschil. In 4% van de beoordelingen was er een afwijking van meer dan een punt.

Tabel 14. Vergelijking van beide observatoren voor MeMoQ-omgevingschalen: nulmeting

		N units	Geen verschil	Vershil van 1.00	Vershil van 2.00	Vershil van 3.00
7punten schaal	Dimensie 1: Indeling	48	35	9		
	Dimensie 2: Invulling	48	35	8	1	
	Dimensie3: Uitbreiding	48	39	4	1	
	Dimensie4: Diversiteit	46	28	13	2	
	Dimensie 5: Organisatie	47	35	9		
5punten schaal	1: Benutting van de ruimte	48	32	11	1	
	2: Organisatie van de ruimte	48	28	13	3	
	3: Verscheidenheid zones	48	37	4	3	
	4: Presentatiewijze materiaal	48	29	14	1	
	5: Rijkdom materiaal	48	31	12	1	
	6: Afstemming materiaal	48	30	10	4	
	7: Aangeboden uitbreidingen	48	35	7	2	
	8: Uitbreiding o.b.v. noden/interesses	48	32	8	4	

9: Uitbreiding o.b.v. mogelijkheden	48	34	9	1
10: Diversiteit	46	31	9	3
11: Gezinnen zijn welkom	46	19	22	2
12: Maatschappelijke diversiteit	45	41	1	1
13: Flexibele dagindeling	47	30	13	1
14: Inzet kindbegeleider(s)	47	31	10	3
15: Ruimte voor kind-initiatief	47	30	9	5
TOTAAL		642	195	39
		[73%]	[22%]	[4%]

Bij de 44 leefgroepen die door twee observatoren zijn bezocht, was er een grote overeenstemming voor wat de activiteitenlijst betreft. In de meeste leefgroepen (33) werd hetzelfde aantal activiteiten aangekruist en dezelfde mate van begeleiding. In 11 leefgroepen was er een verschil van één of twee aangekruiste activiteiten. In acht van de 11 leefgroepen betekende dit hierdoor ook dat het aantal begeleide activiteiten tussen observator één en twee verschilde (ten aanzien van één of maximaal twee activiteiten).

Tabel 15. Vergelijking tussen beide observatoren voor de activiteitenlijst: nulmeting

	Observator 1	Observator 2	Afwijking van max. 1 activiteit	Afwijking van max. 2 activiteiten
Aantal aangekruiste activiteiten	322	317	8	3
Aantal aangekruiste begeleide activiteiten	188	189	11	

Factorstructuur

Om de factorstructuur te onderzoeken is gebruik gemaakt van exploratorische factoranalyse in SPSS. De beoordelingsschalen verklaren reeds 30% van de vastgestelde verschillen ($R^2 = 30\%$). We kunnen dus concluderen dat de 15 indicatoren samen één concept (nl. omgeving) goed in kaart brengen. We krijgen statistisch de meeste aanwijzingen voor een model met één factor.

De scoring op dimensieniveau kan niet aangehouden worden. Er wordt immers per dimensie geen onderliggende factor onderscheiden. De interne consistentie voor de eerste drie dimensies (indeling, invulling en uitbreiding. Dit is indicator 1 tot 9) is goed (een chronbach's alpha van min. .65). Dit is niet het geval voor dimensie diversiteit (.27, indicatoren 10 tot 12) en dimensie organisatie (.53, indicatoren 13 tot 15). Om die reden zijn er geen analyses uitgevoerd op dimensieniveau.

Een factoranalyse, uitgevoerd op de indicatoren waar de interne consistentie goed zit (met name indicator 1 tot 9) geeft een andere tendens weer. Op basis van deze analyse is er sprake van een tweefactorenmodel. Het gaat dan om een factor Basisaanbod (indicatoren 1 tot 6, indeling en inrichting van de ruimte) en een factor 'Uitbreiding (indicatoren 7 tot 9). Om die reden hebben we twee nieuwe variabelen geconstrueerd. In Deelrapport 10 zijn er analyses uitgevoerd op de 'Totaalscore Omgeving' (dit is het gemiddelde van indicator 1 t.e.m. 15) en op 'Deeldomein Basisaanbod' (dit is het gemiddelde van indicator 1 t.e.m. 6) en op het 'Deeldomein Uitbreiding' (dit is het gemiddelde van indicator 7 t.e.m. 9).

Optimalisering MeMoQ-omgevingsschalen na de testfase

Als resultaat van de testfase en het expertenpanel zijn aanpassingen aan de omgevingsschalen gebeurd. Die aanpassingen zijn besproken op diverse stuur- en klankbordgroepen⁴⁶. Dit heeft geleid tot een definitieve versie.

Op basis van de testfase is de beoordelingsschalen inhoudelijk aangescherpt, maar verder zijn geen aanpassingen nodig gebleken. De structuur met dimensies en indicatoren bleef behouden omdat het:

1. nuttig was een zicht te behouden op de twee types van rijkdom (bv. dimensie 1: indeling en dimensie 2: inrichting) voor de inhoudelijke discussie
2. we in de nulmeting ook verbanden wilden nagaan tussen dimensies en andere variabelen
3. het praktisch ook haalbaar bleek. De afname en inschatting van 15 indicatoren was aanvaardbaar wat tijdsinvestering betreft.

De omschrijving van een aantal begrippen en indicatoren werd aangescherpt, in het bijzonder de indicatoren die zwakker scoorden voor de interscorer-betrouwbaarheid uit de testfase. De handleiding is verder verrijkt met voorbeelden op basis van de observaties uit de testfase en de bevindingen uit het expertenpanel. Het ging voornamelijk om het toevoegen van voorbeelden en antwoorden op 'veelgestelde vragen' in de handleiding.

Daarnaast is de diversiteitsschaal verder op punt gesteld en aangevuld met praktijkvoorbeelden. Dit gebeurde via consultatie van een aantal experts en het inventariseren van omschrijvingen uit andere wetenschappelijke instrumenten.

Ook werden de instructies voor het gebruik van de beoordelingsschalen in de buitenruimte verder geconcretiseerd. Tijdens de testfase hebben we de schalen niet kunnen uittesten in een buitenruimte, omdat er geen enkele groep geweest was die het merendeel van de observatietijd buiten is geweest, wat de voorwaarde was om de schaal voor de buitenruimte in te vullen.

Tot slot zijn er ook kleine ingrepen in de Activiteitenlijst gebeurd. Het gaat om versobering en uitzuivering: de rubrieken 'constructiespel' en 'constructies maken' zijn samengevoegd. In de definitieve Activiteitenlijst zijn 'opruimen' en 'huiselijke activiteiten' als twee aparte activiteitenrubrieken opgenomen, om zo meer nuance in uitspraken mogelijk te maken.

⁴⁶ Zie verslagen van de stuurgroep van 18/03/2015, 05/05/2015, 23/06/2015 en 16/09/2015 en de klankbordgroep van 28/05/2015

4. Contextvragenlijst

4.1. Verantwoording van de contextvragenlijst

Wat we hier als “context” benoemen betreft voornamelijk de structurele kwaliteitskenmerken, die we niet beschouwen als de kern van de pedagogische kwaliteit, maar die wel een belangrijke invloed kunnen uitoefenen op de proceskwaliteit. Het gaat om structurele kenmerken van de leefgroep en de opvanglocatie (opvangvorm, subsidietrap, grootte, geschiedenis, structuur) zowel als van de leefgroep die geobserveerd wordt.

Bestaande en internationaal gebruikte lijsten (zoals ITERS en ECERS) zijn te weinig bruikbaar omdat de lokale contexten te verschillend zijn en het zijn precies die lokale contexten die we in kaart willen brengen. Daarom besloten we een eigen vragenlijst op te stellen die ingevuld wordt door de verantwoordelijke in het geval van groepsopvang of door de onthaalouder in het geval van gezinsopvang.

De contextvragenlijst levert informatie over de context waarin een leefgroep werkt, die een invloed kan hebben op de pedagogische kwaliteit. De vragen zijn dus maar beperkt gerelateerd aan het Pedagogische Raamwerk. Enerzijds bevragen ze wel zo veel mogelijk wat we omschreven als “voorwaarden” voor pedagogische kwaliteit, anderzijds bevragen ze contextfactoren die we niet als dusdanig als pedagogische kwaliteit beschouwen, maar waar we in het onderzoek wél van willen nagaan of en hoe ze pedagogische kwaliteit beïnvloeden.

4.2. Beschrijving van de contextvragenlijst

Een eerste bespreking van de opzet van de vragenlijst vond plaats op de klankbordgroep van 19/09/2014. Die bestond uit een afzonderlijke vragenlijst voor gezins- en voor groepsopvang. Op basis van die discussie is de vragenlijst grondig herwerkt en is besloten om de twee versies samen te voegen tot één vragenlijst, maar wel de formuleringen aan te passen in de twee versies zodat de vragenlijst voor iedereen herkenbaar zou zijn. Een andere belangrijke opmerking van de klankbordgroep was om de vragenlijst in te korten om de werklast voor de respondenten zo veel mogelijk te beperken en om het taalgebruik nog wat te vereenvoudigen. De klankbordgroep deed daar concrete voorstellen voor. Op 1 april 2015 is dan een herwerkte versie opnieuw in detail besproken op de klankbordgroep, op basis waarvan de definitieve versies gemaakt zijn.

In overleg met de klankbordgroep is ook afgesproken dat de respondenten de mogelijkheid moesten krijgen om de vragenlijst schriftelijk of online in te vullen. Daarom is een versie van de vragenlijst aangemaakt in het open source programma Limesurvey.

De contextvragenlijst bestaat uit verschillende delen. We geven de inhoud schematisch weer in onderstaande tabel.

Tabel 16. Inhoud van de contextvragenlijst

Hoofdrubriek	Subonderdelen
Achtergrond van de leefgroep	Historiek van de opvanglocatie Grootte van de opvanglocatie
Financiering van de leefgroep	
Uitbreiding basisaanbod (bv. flexibele opvang, inclusieve opvang)	
Achtergrondkenmerken van de kinderen in de geobserveerde leefgroep	Aantal kinderen Achtergrondkenmerken
Personeel in de geobserveerde leefgroep	Aantal personeelsleden Achtergrondkenmerken
Werken aan pedagogische kwaliteit	Belangrijkheid over werk van kinderbegeleiders Tevredenheid over werk van kinderbegeleiders Mate waarin initiatieven worden genomen om de pedagogische kwaliteit te verbeteren Open vraag naar bevorderende en belemmerende factoren
Mate van samenwerking met andere organisaties	
Communicatie met ouders	Mate en wijze van communicatie Perceptie over communicatie Mate waarin ouders mee beslissen Informeel communicatie tussen ouders
Push-pull factoren aan de job van onthaalouder /verantwoordelijke	Wat trekt aan in de job? Moeilijkheden aan de job?

5. Oudervragenlijst

5.1. Verantwoording van de oudervragenlijst

Gezien de ouders een cruciale plaats krijgen in het Pedagogische Raamwerk, willen we ook in de wetenschappelijke nulmeting een uitdrukkelijke plaats geven aan het perspectief van de ouders en hun ervaringen met de opvang. Er werd daarom beslist om een vragenlijst voor ouders te ontwikkelen en zo ook hun beleving en betekenisverlening mee te nemen in het hele verhaal.

5.2. Beschrijving van de oudervragenlijst

Voor de bevraging van ouders is voortgebouwd op een vragenlijst voor ouders, ontwikkeld door CNRI Rome (Di Giandomenico, Musatti, & Picchio, 2008). Deze vragenlijst peilt naar de betekenisverlening en de beleving van de ouders. *Betekenisverlening* wordt hier gezien als een veel ruimer begrip dan tevredenheid. Tevredenheid is immers een weinig valide begrip, zo blijkt uit onderzoek. De betekenisverlening en de beleving van ouders laat toe om hun ervaringen in kaart te brengen met de ruime kwaliteitseisen voor maatschappelijke basisvoorzieningen: beschikbaarheid, betaalbaarheid, bereikbaarheid, begrijpbaarheid en bruikbaarheid⁴⁷.

In de testfase werd geëxperimenteerd met 2 soorten vragenlijsten. De inhoud van beide vragenlijsten was identiek, maar de vraagstelling varieerde. De eerste versie maakte voornamelijk gebruik van vragen met een vijfpuntenschaal aan de hand waarvan ouders konden uitdrukken hoe belangrijk ze bepaalde aspecten vonden. In de tweede versie werd aan ouders gevraagd om aspecten te selecteren die het meest van toepassing zijn voor hen. Beide vragenlijsten voorzagen ook enkele open vragen, dewelke ouders de mogelijkheid bood de bevroegde aspecten aan te vullen.

Op basis van de aanvullingen van ouders, feedback van de klankbordgroep (o.a. overleg 01/04/2015) en overleg met de interne klankbordgroep (bestaande uit methodologen) namen we volgende beslissingen:

- Behoud van combinatie van online en papieren versie;
- Extra aandacht voor hogere respons (bv. verantwoordelijken tips geven bij verspreiding, duidelijk de deadline aangeven op de vragenlijsten);
- Versobering en herhaling tegen gaan;
- Versie 1: het bleek moeilijk om op een vijfpuntenschaal aan te geven hoe tevreden men is over iets dat men minder belangrijk vindt; de data waren niet normaal verdeeld: ouders vonden alles (heel) belangrijk, ouders waren (heel) tevreden over alles. Op basis hiervan werd er voor gekozen om verder te werken in de lijn van de tweede versie.

De oudervragenlijst voor de nulmeting werd uiteindelijk één vragenlijst die gelijklopend is voor ouders die gebruik maken van groepsopvang en van gezinsopvang. Om de herkenbaarheid te verhogen werden wel een aantal termen gewijzigd (bv. onthaalouder i.p.v. kinderbegeleiders).

De vragenlijst bestaat uit drie soorten vragen:

1. vragen die peilen naar demografische gegevens van ouders en kinderen
2. vragen over zoekproces op een 5-puntenschaal
3. afzonderlijke vragen naar de perceptie van ouders over de kinderopvang vanuit het standpunt van de ouders en van het kind, waarbij ouders maximum 4 uitspraken kunnen aanduiden die ze het meest belangrijk vinden, waar ze het meest tevreden over zijn, die men het liefst veranderd ziet (verbeterpunten). Daarnaast zijn er afsluitende vragen naar een kwaliteitsbeoordeling en tevredenheid over de opvanglocatie.

⁴⁷ Vandenbroeck, M., & Lazzari, A. (2014). Accessibility of Early Childhood Education and Care: A state of affairs. *European Early Childhood Education Research Journal*, 22(3), 327-335.

Tabel 17. Inhoud van de oudervragenlijst

Topic	Concrete vragen
Achtergrond van de ouders (respondent en partner)	Geboortjaar, geboorteland, werksituatie, volgen van een opleiding Thuisstaat Eerdere ervaringen met kinderopvang
Achtergrond van de kinderen	Leeftijd, geslacht, opvangdagen
Keuzemotief voor een opvang	
Beleving van zoektocht naar een opvang	
Keuzemotief voor een specifieke opvanglocatie	
Belangrijkheid / tevreden / verbeterpunten & algemene beoordeling	Leerervaringen van kind Omgang van kinderbegeleider met kind Eigen ervaring tijdens eerste periode in de opvang Eigen ervaring over de dagelijkse werking Eigen ervaring over algemene aspecten (zoals ruimte, betaalbaarheid, ...)
Communicatie	Mate waarin ouders zich geïnformeerd voelen
Algemene tevredenheid	

5.3. Gebruik van de oudervragenlijst

Voorafgaand werd elke opvanglocatie gecontacteerd om de procedure uit te leggen en na te vragen in welke talen de oudervragenlijsten dienden bezorgd te worden. De papieren versie was beschikbaar in het Engels, Frans en Turks.

Enkele weken voor elk bezoek ontvingen de opvanglocaties voor elke ouder van de te observeren leefgroep een papieren versie van de oudervragenlijst, een begeleidende brief en een lege enveloppe (in functie van 'anoniem retourneren' bij opvanglocatie). Daarnaast ontvingen de opvanglocaties de link naar de MeMoQ website waarop de oudervragenlijsten stonden. De opvanglocaties bezorgden deze link aan de ouders, zodat ze via een eenvoudige muisklik de vragenlijst online konden invullen.

De papieren vragenlijsten werden door de ouders ingevuld, anoniem in de lege enveloppe gestopt en terug opgehaald door de onderzoeker op het moment van de observatie.

6. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

De ontwikkeling van het MeMoQ-instrumentarium is uitgebreid getest en op basis daarvan aangepast tot een definitief instrumentarium. Op basis van de uitgevoerde analyses in de nulmeting geven we hier een aantal adviezen en suggesties voor aanpassingen aan het instrumentarium voor vervolgonderzoek:

CLASS

Het instrument heeft zijn deugdelijkheid bewezen. Het is hanteerbaar, haalt goede psychometrische kwaliteiten en is internationaal gebenchmarkt (CLASS). We adviseren om het te behouden. Men moet er rekening mee houden dat dit instrument een grondige training en accreditatie vraagt en dat er gewerkt wordt met twee versies: Infant en Toddler, afhankelijk van de leeftijd van de meerderheid van de groep. Dit bemoeilijkt de analyses.

ZIKO: Scanningsprocedure van welbevinden en betrokkenheid

Ook dit instrument heeft zijn deugdelijkheid bewezen. Het is hanteerbaar, haalt goede psychometrische kwaliteiten en is goed ingeburgerd in Vlaanderen (ZiKo). Men moet er rekening mee houden dat dit instrument een grondige training en accreditatie vraagt.

In vervolgonderzoek kan de scanningsprocedure verrijkt worden door twee ingrepen

- Door het aantal unieke kinderen die men geobserveerd heeft in kaart te brengen zijn zuivere analyses op kindniveau mogelijk
- Door bij elke observatie de aard van de activiteit (geleid – vrij spel of eetmoment) en de specifieke activiteit zelf in kaart brengen zijn analyses mogelijk waarbij schommelingen in welbevinden en betrokkenheid doorheen de verschillende activiteiten verkend kunnen worden

MeMoQ-omgevingsschalen

De beoordelingsschalen (Onderdeel 1) van de MeMoQ omgevingsschalen hebben hun deugdelijkheid bewezen. Zowel in groeps- als gezinsopvang krijgen we gevarieerde scores. Indicator 1 tot en met 9 kunnen zonder meer behouden blijven.

Om in vervolgonderzoek ook uitspraken te kunnen doen over de mate dat een opvanglocatie oog heeft voor 'Respect voor de eigenheid van gezinnen en de maatschappelijke diversiteit' en de mate dat er sprake is van een doeltreffende organisatie (van tijd en personeel) is echter nog verder ontwikkelwerk mogelijk.

Een effectieve beoordeling van diversiteit en organisatie is mogelijk⁴⁸ en kan allicht, mits scherpere afbakening en omschrijving van de indicatoren (zodat het statistisch als een onderscheiden factor beschouwd kan worden) geobserveerd worden volgens de procedure van de huidige beoordelingsschalen. Om een goed zicht te krijgen op de mate van respect voor de eigenheid van gezinnen en de maatschappelijke diversiteit' lijkt observatie via indicatoren alleen niet voldoende. We suggereren dan ook om dat onderdeel in te vullen op basis van observatie in combinatie met een bevraging, analoog aan hoe dit uitgewerkt is voor het inspectie-instrument.

De Activiteitenlijst (Onderdeel 2) vat – met de 20 activiteitenrubrieken – goed de variatie aan geobserveerde activiteiten. Dit heeft zijn deugdelijkheid bewezen. De genuanceerde invulling in welke mate een activiteit voorkomt (bij minder dan 1/3 of minstens 1/3 van de kinderen) en in welke mate ze begeleid wordt (soms begeleid of altijd begeleid) is in de huidige analyses niet meegenomen. We suggereren om in vervolgonderzoek dit niet langer in kaart te brengen en uitsluitend aan de duiden of een activiteit voorkomt en of ze al dan niet begeleid wordt, zonder verdere nuancering. Om gericht zicht te krijgen op activiteiten zou het ook aan de scanning van welbevinden en betrokkenheid gekoppeld kunnen worden.

Contextvragenlijst

Ook de vragenlijsten hebben hun deugdelijkheid bewezen. Toch willen we enkele suggesties voor wijzigingen geven.

⁴⁸ Indicatoren 13 tot 15 vertonen variatie in spreiding.

De opleidingsniveaus zijn in de huidige vragenlijsten te gedetailleerd omschreven en leveren daardoor een onduidelijk zicht op. We stellen voor de indeling verder te rationaliseren.

Ook voor de pedagogische omkadering zou een beknoptere bevraging aangewezen zijn, die tegelijk beter kan aftoetsen in welke mate er sociaal wenselijk is geantwoord.

Tot slot, de vragen die betrekking hebben op de push en pull factoren zouden in groepsopvang ook beantwoord kunnen worden door de kinderbegeleider(s) zelf en niet door de verantwoordelijke. Op die manier zou de motivatie van de geobserveerde kinderbegeleiders kunnen meegenomen worden in de analyses.

Oudervragenlijst

Voor de oudervragenlijst zou (voor wat de ervaringen van het kind betreft-) een optie "ik weet het niet" kunnen toegevoegd worden, die dan niet als missing moet beschouwd worden. Sommige vragen kunnen ook nog verder geconcretiseerd worden. Een laatste opmerking gaat over de vragen waarbij ouders items als "meest belangrijk" dienden te selecteren. Het voordeel van deze gedwongen keuze is dat ouders niet alles als belangrijk konden aanduiden. Een nadeel is echter dat we geen factoranalyse op de data konden uitvoeren, hetgeen de verwerking complexer maakt.

In vervolgonderzoek kan er ook voor gekozen worden om ouders te selecteren (o.b.v. bepaalde kenmerken, bepaalde antwoorden, of o.b.v. kenmerken van de opvanglocatie) en deze ouders diepgaand bevragen in case studies.

7. Bijlagen

7.1. Zoektocht naar een factorstructuur voor CLASS

Gebruikte methode: Confirmatorische factoranalyse in Lavaan

Tabel 18. Model Fit voor CLASS infant (N= 657)

Model	Chi ²	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
1 factor	743.916	0.828	0.793	0.126	0.069
Zonder Gebrek aan negativiteit	693.083	0.835	0.799	0.134	0.069
2 factoren	531.386	0.882	0.856	0.105	0.059
Zonder Gebrek aan negativiteit	483.582	0.889	0.862	0.111	0.058
Zonder Gebrek aan negativiteit Relationeel gedrag ~~ Betrokkenheid	371.982	0.918	0.895	0.097	0.054
Zonder Gebrek aan negativiteit Relationeel gedrag ~~ Betrokkenheid Emotionele expressie ~~ Kinderen comfortabel	320.694	0.931	0.910	0.090	0.051

Tabel 19. Factorladingen bij best passende model

MeMoQ domein	CLASS Infant Indicatoren	Ongestandaardiseerde Factorladingen (standaardfouten)	Gestandaardiseerde factorladingen
Emotionele ondersteuning	Relationeel gedrag	1.000	0.758
	Emotionele expressie	0.802 (.050)	0.645
	Respect	0.705 (.046)	0.613
	Bewust zijn	0.966 (.053)	0.725
	Responsief	1.023 (.052)	0.780
	Kinderen comfortabel	0.734 (.049)	0.608
Educatieve ondersteuning	Betrokkenheid	1.000	0.776
	Kindgerichtheid	0.720 (.051)	0.555
	Uitbreiding van belevingen	0.823 (.046)	0.691
	Taalgebruik	0.975 (.047)	0.781
	Communicatie ondersteuning	0.958 (.048)	0.757
	Communicatie uitbreiding	0.820 (.043)	0.724

Tabel 20. Model Fit voor CLASS Toddler (N= 919)

Model		Chi ²	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
1 factor		2795,878	0.741	0.718	0.095	0.075
	Zonder Negatieve sfeer	2452.262	0.757	0.732	0.108	0.080
2 factoren	(1) Emotionele ondersteuning (2) Educatieve ondersteuning	1963.551	0.827	0.811	0.078	0.069
	Zonder Negatieve sfeer ⁴⁹	1648.968	0.844	0.827	0.087	0.074
3 factoren ⁵⁰	(1) Emotionele ondersteuning (2) Educatieve ondersteuning (3) Begeleiding van gedrag en Negatieve sfeer	1920.695	0.831	0.815	0.077	0.069
2 factoren	Zonder Negatieve Sfeer Kindfocus ~~ Flexibiliteit	1488.096	0.861	0.845	0.082	0.072
	Zonder Negatieve Sfeer Zonder Actieve Betrokkenheid	1361.522	0.87	0.85	0.082	0.061
	Zonder Negatieve Sfeer Zonder Actieve Betrokkenheid Kindfocus ~~ Flexibiliteit	1199.849	0.885	0.871	0.077	0.059

⁴⁹ Aangezien de SD van Negatieve sfeer heel laag zijn, en aangezien de factorladingen laag zijn (meer bepaald 0.116,0.076,0.063, 0.123) wordt besloten om het model te testen zonder Negatieve sfeer. Dit levert een betere model fit op.

⁵⁰ Aangezien onderzoek uitgevoerd door Slot (2014) drie factoren oplevert, testen we ook een drie-factoren model waarbij Begeleiding van gedrag en Negatieve sfeer een derde factor vormen. Dit levert geen betere model fit op dan een twee-factoren model zonder negatieve sfeer. Daarenboven stelt de manual een twee-factoren model voor en zorgt dit ook voor een 'congruent verhaal' met de CLASS Infant.

Zie P. Slot (2014). *Early childhood Education and care in the Netherlands. Quality, Curriculum, and Relations with Child Development.*

Tabel 21. Factorladingen⁵¹ bij best passende model

MeMoQ domein	CLASS Indicatoren	Toddler	Ongestandaardiseerde Factorladingen (standaardfouten)	Gestandaardiseerde factorladingen ⁵²
Emotionele ondersteuning	Relaties		1.000	0.798
	Positieve affectie		0.966 (.039)	0.751
	Respect		0.903 (.040)	0.754
	Bewust zijn van		0.892 (.040)	0.691
	Responsiviteit		0.957 (.039)	0.755
	Kind op gemak		0.828 (.035)	0.727
	Kindfocus		0.595 (.047)	0.422
	Flexibiliteit		0.669 (.046)	0.481
	Steun voor autonomie		0.633 (.043)	0.483
	Proactief		0.837 (.039)	0.670
	Ondersteunen positief gedrag		0.888 (.043)	0.645
	Wangedrag		0.711 (.044)	0.523
	Educatieve ondersteuning	Actief faciliteren		1.000
Ontplooien cognitieve vaardigheden			0.714 (.037)	0.691
Scaffolding			0.805 (.040)	0.714
Info verschaffen			0.693 (.035)	0.717
Aanmoediging & bevestiging			0.444 (.036)	0.428
Taalgebruik ondersteunen			0.807 (.043)	0.677
Herhalen & uitbreiden			0.866 (.044)	0.696
Benoemen van handelingen			0.633 (.047)	0.475
Gevorderd taalgebruik			0.920 (.044)	0.744

⁵¹ De meerderheid van de factorladingen zijn hoog. Een aantal factorladingen zijn iets lager (bv. Kindfocus en Aanmoediging & bevestiging), toch behouden we deze in het model omdat de factorladingen niet te laag zijn, en er zo min mogelijk wijzigingen zijn in vergelijking met het oorspronkelijke model.

⁵² De indicatoren van de dimensie Sensitiviteit van de kinderbegeleider, laden eerder laag op de factor Emotionele ondersteuning. Idem voor de indicatoren Aanmoediging en bevestiging en Benoemen van handelingen die eerder laag laden op de factor Educatieve ondersteuning. Toch laten we deze in het model, gezien de theoretische onderbouwing van de CLASS Toddler.

7.2. Factorstructuur voor de beoordelingsschalen (Onderdeel 1, MeMoQ-Omgevingsschalen)

Gebruikte methode: Exploratorische factoranalyse in SPSS via Methode 'principale factoranalyse'.

Tabel 22. Proportie verklaarde variantie op basis van vier factoren

Factor	Initial eigenvalues	% verklaarde variantie	Cumulatief % verklaarde variantie
1	4.401	29.342	29.342
2	1.894	12.627	41.969
3	1.330	8.863	50.832
4	1.086	7.243	58.075

Tabel 23. Structuurmatrix voor vier factoren⁵³

	Factor			
	1	2	3	4
1: Benutting van de ruimte	.528	.219	.384	.383
2: Organisatie van de ruimte	.774	.260	.432	.256
3: Verscheidenheid zones	.772	.228	.270	.195
4: Presentatiewijze materiaal	.617	.189	.499	.166
5: Rijkdom materiaal	.679	.293	.646	.190
6: Afstemming materiaal	.572	.213	.617	.374
7: Aanboden uitbreidingen	.259	.785	.131	.254
8: Uitbreiding o.b.v. noden/interesses	.207	.702	.407	-.043
9: Uitbreiding o.b.v. mogelijkheden	.158	.701	.338	.231
10: Diversiteit	.188	.022	.124	.668
11: Gezinnen zijn welkom	.168	.179	.349	.252
12: Maatschappelijke diversiteit	.214	.234	.168	.441
13: Flexibele dagindeling	.356	.432	.342	.091
14: Inzet kinderbegeleider(s)	.263	.513	.224	.049
15: Ruimte voor kind-initiatief	.323	.260	.555	.032

⁵³ Een indicator heeft een betekenisvolle lading als er min. sprake is van .40 bij een factor en er geen sprake is van een crosslading met een andere factor. We spreken van een crosslading van zodra een andere factor min. .30 heeft, af te lezen in de tabel.